

Nowosielska, Krystyna

Udział organizacji młodzieżowych w życiu politycznym Warmii i Mazur (1945-1948)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 427-466

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRYSTYNA NOWOSIELSKA

UDZIAŁ ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH W ŻYCIU POLITYCZNYM WARMII I MAZUR (1945—1948)

Celem niniejszego szkicu jest próba ustalenia, jaką rolę odegrały organizacje młodzieżowe w życiu politycznym Mazur i Warmii w latach 1945—1948 i jakie były relacje między tymi organizacjami, a partiami politycznymi. Problem omawiany jest na tle rozwoju organizacyjnego związków młodzieżowych i ogólnej sytuacji demograficznej. Podstawę źródłową stanowią głównie materiały archiwalne.

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA DEMOGRAFICZNA REGIONU

Okręg mazurski zajmował na początku 1945 roku 23 730 km², co stanowiło około 60% obszaru byłej prowincji Prusy Wschodnie¹. Następnie, po uregulowaniu północnej granicy polsko-radzieckiej 16 sierpnia 1945 roku² i przyłączeniu w połowie 1945 roku powiatów elbląskiego, malborskiego, sztumskiego i kwidzyńskiego do województwa gdańskiego, a powiatów eickiego, goldapskiego i oleckiego do województwa białostockiego, obejmował obszar 19 319 km²³. Województwo olsztyńskie w listopadzie 1946 roku liczyło 18 powiatów: bartoszycki, braniewski, iławewski, kętrzyński, lidzbarski, morąski, mrągowski, nidzicki, olsztyński, miasto Olsztyn (powiat miejski), ostródzki, pasłęcki, piski, reszelski (biskupiecki), szczycki i węgrowski⁴.

Na tymże terenie przed 1939 rokiem gęstość zaludnienia wynosiła 48,7 mieszkańców na 1 km². Przeciętna dla całych Ziemi Odzyskanych kształtowała się wtedy w granicach 86 mieszkańców na 1 km². W maju

¹ B. Wilamowski, *Zarys przemian polityczno-ekonomicznych regionu olsztyńskiego*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1963, nr 3, s. 391.

² S. Leszczyński, *Ustalenie granicy współczesnej Polski*, Przegląd Zachodni, 1945, nr 3, s. 183.

³ *Rocznik Statystyczny 1947*, s. 16, tabela 5.

⁴ E. Wojnowski, *Warmia i Mazury w latach 1945—1947*, Olsztyn 1968, wyd. I, s. 70.

1939 roku na Warmii i Mazurach mieszkało ogółem 936 472 osób⁵, w tym około pół miliona ludności pochodzenia polskiego (łącznie z powiatami gołdapskim, oleckim i ełckim)⁶.

W miarę zbliżania się frontu, ludność Prus Wschodnich opuszczała masowo tereny bądź w drodze planowej ewakuacji, bądź spontanicznej ucieczki, która doprowadziła do wyludnienia wielu terenów. Straty demograficzne były tak duże, że w lipcu 1945 roku, jeszcze przed regulacją północnej granicy ze Związkiem Radzieckim, pozostało tylko 285 tys. ludności, z czego 37 tys. stanowili przesiedleńcy z kresów wschodnich, 74 tys. przesiedleńcy z centrum Polski, 41 tys. osób polskiego pochodzenia i 134 tys. — Niemcy⁷. Najwięcej Niemców, Mazurów i Warmiaków pozostało w powiatach lidzbarskim, mrągowskim, reszelskim (biskupieckim), giżyckim i bartoszyckim. Pierwsi osadnicy zasiedlili najpierw powiaty: nidzicki, Olsztyn-miasto i ostródzki, w dalszej kolejności powiaty najbardziej zniszczone i pozbawione komunikacji: węgorzewski, iławewski i braniewski⁸.

Masowy napływ osadników na tereny odzyskane rozpoczął się przed konferencją poczdamską, co stanowiło ważny czynnik polityczny. Migracje były ogromne: co trzeci mieszkaniec polski zmienił miejsce zamieszkania⁹.

Ważne dane dotyczące między innymi problemów demograficznych pochodzą z powszechnego spisu ludności przeprowadzonego w dniach 14—17 lutego 1946 roku. Wśród 700 komisarzy spisowych na terenie województwa znalazła się także zrzeszona młodzież, wykonująca swoje zadania społecznie, mimo niesprzyjających warunków atmosferycznych, komunikacyjnych, a nawet wypadków morderstw dokonanych na komisarzach¹⁰.

Na terenie wymienionych wyżej 17 powiatów i w Olsztynie, liczących 1 miasto wydzielone, 34 gminy miejskie i 138 gmin wiejskich¹¹, mieszkało w lutym 1946 roku 351,8 tys. osób — w miastach 96,0 tys., zaś na wsi

⁵ Archiwum Akt Nowych, Zespół Ministerstwa Ziemi Odzyskanych (dalej AAN, MZO), t. 50, Sprawozdanie z działalności MZO za okres 27 XI 1945 — 21 I 1949; t. 1380, Zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych. Rozwój ludności po wojnie; *Ziemia Zachodnie i Północne w liczbach*, Warszawa 1966, s. 43.

⁶ Liczbę 400 tys. wymienia pismo Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na okręg mazurski z 17 I 1946 (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie — dalej WAPO), Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124. Natomiast liczbę 551 149 wymienia W. Wrzesiński, *Ruch polski na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920—1939*, Poznań 1983, s. 24, dopuszczając możliwość błędu 10%.

⁷ W. Wrzesiński, *Proces zasiedlania woj. olsztyńskiego w latach 1945—1949*, w: *Studia nad zagadnieniami gospodarczymi i społecznymi Ziemi Zachodnich*, t. 1, 1960, s. 191; S. Żyromski, *Ludność*, Rocznik Olsztyński, t. 6, 1967, s. 84.

⁸ W. Wrzesiński, *Proces zasiedlania*, s. 191; S. Żyromski, *Nowe społeczeństwo Warmii i Mazur*, Olsztyn 1963, s. 2.

⁹ K. Secomski, *Dynamika wzrostu gospodarczego Polski Ludowej*, w: *Problemy rozwoju gospodarczego Polski Ludowej 1944—1964*, Warszawa 1965, s. 14.

¹⁰ Centralne Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warszawie (dalej CAKC), 295/XI-397, Sprawozdanie z działalności Związku Walki Młodych (dalej ZWM) za II 1946 oraz AAN, MZO, t. 182, Pismo Pełnomocnika Rządu RP do MZO, Olsztyn, 16 III 1946.

¹¹ AAN, MZO, t. 123, Prowizoryczne obliczenia ilości powiatów, miast i gmin z podziałem na okręgi administracyjne. *Rocznik Statystyczny 1947*, tabl. 4, s. 14 podaje 30 miast i 142 gminy wiejskie.

Tabela 1

Zaludnienie województwa olsztyńskiego w latach 1946—1948

Powiaty	Ogółem ludności				w tym Niemców	
	VII 1945	4 II 1946	1 I 1947	1 IV 1948	14 II 1946	1 VI 1948
Bartoszycki	11 024	2 643	11 589	14 884	8 074	149
Braniewski	8 541	3 783	17 890	25 511	6 902	50
Giżycki	13 951	14 231	27 467	31 689	2 426	872
Ĺaweckie	8 135	841	6 706	12 369	3 547	30
Kętrzyński	10 806	10 894	23 825	35 670	7 367	540
Lidzbarski	20 608	13 074	31 457	31 458	9 125	106
Morański	6 353	15 814	29 471	34 587	5 271	447
Mraowski	19 988	21 470	34 963	33 857	21 857	781
Nidzicki	19 833	14 094	17 371	18 315	1 335	55
Olsztyn — miasto	22 252	28 544	43 623	44 344	249	4
Olsztyński	23 424	28 942	33 791	36 614	515	73
Ostródzki	17 050	26 600	38 238	44 695	2 991	162
Pastęcki	10 801	6 045	17 233	23 897	7 171	263
Piski	13 016	10 434	18 195	20 776	4 398	215
Reszelski (biskupiński)	20 085	16 434	20 221	30 892	5 924	146
Suski (Ĺawski)	11 818	15 782	25 299	36 656	650	89
Szczyeński	22 636	23 195	33 343	37 890	8 991	894
Węgorzewski	3 124	3 309	9 000	21 130	1 673	402
Razem	285 136 ^a	351 828	449 690	544 473	98 466 ^b	5278 ^c
Gęstość na 1 km ²		18	48	55		

^a W tym około 20% osadników trudnych do wykazania w ewidencji; ^b doliczyć należy 5746 innych; ^c doliczyć należy 191 innych.

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Ziem Odzyskanych (dalej AAN, MZO), t. 1515d, Rozwój zaludnienia woj. olsztyńskiego w okresie od 14 II 1946 do 1 X 1948, Tablice A—L. Zestawienia własne; Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Wydział Informacji i Propagandy, sygn. 265/II/2, załącznik do sprawozdania za 1946 r., Olsztyn 17 II 1947. Dane za VII 1945 wg W. Wrzesińskiego, *Proces zastędlania woj. olsztyńskiego w latach 1945—1949*, w: *Studia nad zagadnieniami gospodarczymi i społecznymi Ziem Zachodnich*, t. 1, Poznań 1960, s. 191.

255,8 tys. Średnia gęstość zaludnienia wynosiła 18 mieszkańców na 1 km² przy średniej dla Ziem Odzyskanych — 48, zaś krajowej — 77 mieszkańców na 1 km² (przy czym średnia dla ziem dawnych wynosiła 89). W powiatach węgorzewskim, braniewskim, Ĺaweckim i piskim gęstość zaludnienia wynosiła: 5, 8, 8 i 9 mieszkańców na 1 km²¹². Kobiet było około 50 tys. więcej niż mężczyzn, ludności poniżej 18 lat — 145 tys., w wieku 18—59 lat — 167 tys., w wieku 60 lat i wyżej — 39 tys.

Warmia i Mazury były najrzadziej zaludnionym terenem Polski. Po nich znajdowało się Pomorze Szczecińskie — 28 mieszkańców na 1 km² i Białostoczczyzna — 41 mieszkańców na 1 km²¹³.

¹² *Rocznik Statystyczny 1947*, tabl. 4, s. 14, tabela 5, ss. 14 n.

¹³ AAN, MZO, t. 67a, Tymczasowe wyniki powszechnego sumarycznego spisu ludności z 14 II 1946.

Z tabeli 1 wynika, iż niekorzystna struktura pod względem narodowościowym uległa znacznej poprawie w połowie 1948 roku. Wśród przybyszów dominowała ludność z województwa warszawskiego — 22% (do 1948 roku przybysze z Polski centralnej stanowili 60% ludności Warmii i Mazur), spoza granic Polski, głównie repatrianci — około 20%. Niewielki procent osadników przybył z województw lubelskiego, rzeszowskiego, białostockiego, kieleckiego i bydgoskiego. Polska ludność miejscowa stanowiła w połowie 1945 roku szacunkowo 30% mieszkańców¹⁴. Procent ten uległ zmniejszeniu na skutek zwiększonego napływu osadników i wyjazdu części tej ludności do Niemiec. Polska ludność miejscowego pochodzenia, jak również niemiecka, mieszkała w 83% na wsi¹⁵.

Tak więc na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1945—1948 spotkało się kilka subpopulacji: polska ludność miejscowego pochodzenia, osadnicy z Polski centralnej, repatrianci, reemigranci, Niemcy i Ukraińcy. Każda z tych grup posiadała określone zwyczaje, kulturę, różniła się od siebie dialektem, religią i zapatrywaniami politycznymi. Zróżnicowany był również wiek. Wśród osiedleńców i repatriantów przeważali ludzie młodzi, przeciętny wiek mężczyzn z dawnych ziem Polski wynosił 26,5 lat, kobiet — 24,6 lat. Dzieci do 14 lat stanowiły 34,3%.

Repatrianci — mężczyźni średnio liczyli 30 lat, kobiety 30,4 lat, dzieci do lat 14 było 24,5%¹⁶ ogółu ludności repatriowanej. Były to zjawiska nader korzystne dla prognoz demograficznych, świadczące o sile obu subpopulacji i jej przydatności w warunkach powojennych.

Wiek ludności rodzimej i Niemców przedstawiał się inaczej. Tłumaczyła to demograficznie praca wojny: śmierć zbiera żniwo przeważnie wśród mężczyzn w wieku 18—50 lat, pozostają kobiety, dzieci i starcy. W grupie tej ludności w wieku produkcyjnym (18—59 lat) było średnio 37%. Większość młodych zmobilizowano podczas wojny do wojska niemieckiego, wielu zginęło, część dostała się do niewoli. Stąd ludność rodzima powyżej lat 50 stanowiła na Ziemiach Zachodnich i Północnych około 25%. Dzieci do lat 17 w sześciu powiatach województwa olsztyńskiego, w których mieszkały większe grupy ludności rodzimej, stanowiły od 44% w powiecie ostródzkim, do 47,5% w powiecie olsztyńskim¹⁷. Tak więc była to grupa ludności o szczególnie dużej różnicy wieku. Ponadto żyła w bardzo trudnych warunkach materialnych, zachowując lojalną, lecz bierną postawę w stosunku do nowego państwa¹⁸.

Dla lat 1945—1947 nie udało się ustalić liczby młodzieży w wieku 16—24 lat. W połowie 1948 roku szacowano liczbę młodzieży w tym wieku na około 63 tys., w skali kraju — 4,3 mln¹⁹.

¹⁴ S. Żyromski, *Nowe społeczeństwo*, s. 2; tenże, *Ludność*, s. 84; tenże, *Procesy migracyjne w województwie olsztyńskim w latach 1945—1949*, Olsztyn 1971, s. 132.

¹⁵ S. Żyromski, *Procesy migracyjne*, s. 105.

¹⁶ Ibidem, ss. 111, 132.

¹⁷ Ibidem, ss. 119 n.

¹⁸ WAPO. Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124, Sprawozdanie sytuacyjne Wydz. Społ.-Polit. za XI 1947 i inne z lat 1946 i 1947.

¹⁹ Podają za C. Kozłowskim, *ZMP — początki*, Pokolenia, 1966, nr 4, ss. 41 i 28, aneks 2.

Spółeczeństwo województwa olsztyńskiego w owych latach trudno uważać za zintegrowane, bo na to było jeszcze za wcześnie. Ponadto różnorodność etniczna, zatargi o gospodarstwa, początkowo nieżyczliwa postawa wobec ludności rodzimej ze strony ludności napływowej, jak i błędy niektórych przedstawicieli władzy, chaotyczny w pierwszym okresie proces zasiedlania, działalność reakcyjnych band, a także problemy ekonomiczne — zniszczone w dużym stopniu budynki mieszkalne, brak żywego inwentarza, fatalna komunikacja i łączność, wybitnie rolniczy charakter regionu, o gorszych niż przeciętnie w Polsce warunkach klimatycznych, wiele jezior i lasów — wszystko to, łącznie z płynnością kadr w wszystkich dziedzinach, migracjami ludności, podszeptami propagandy, czyniło z Warmii i Mazur teren trudny dla budowy nowego życia, w tym również dla działalności organizacji młodzieżowych. Mam tu na myśli działalność Związku Walki Młodych, Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związku Młodzieży Demokratycznej.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ROZWOJU ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH

W uzupełnieniu należy dodać, że nie wszystkie źródła w odniesieniu do stanu liczebnego organizacji młodzieżowych są zgodne²⁰. Przytoczone dane charakteryzują jednak w przybliżeniu ich rozwój.

Jako pierwszy powstał Mazurski Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, następnie Związek Walki Młodych, który, obok harcerstwa, był najliczniejszą organizacją młodzieżową w województwie, będąc jednocześnie najbardziej polityczną organizacją młodego pokolenia. Materiały do działalności Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego są nader skąpe i stąd trudno o ocenę tej organizacji. Liczebnie dorównywała ona „Wiciom”. Związek Młodzieży Demokratycznej działał głównie w Olsztynie, a od 1947 roku również w Biskupcu, skupiając przede wszystkim młodzież pracującą w urzędach, handlu i rzemiośle oraz uczniów szkół średnich. Zdecydowana przewaga w organizacjach młodzieżowych młodzieży wiejskiej nad robotniczą i szkolną (tabela 3) powodowała, że możliwość czerpania kadr z dwóch ostatnich grup, bardziej aktywnych i uświadomionych politycznie, była niewielka. Odbiło się to na działalności omawianych związków, które w okresie swojego istnienia dotkliwie odczuwały brak samodzielnego, wyszkolonego aktywu²¹.

²⁰ Np. na odprawie młodzieżowej 10 VI 1948 w Olsztynie podano następujące dane liczbowe: ZWM — 6734 członków; Mazurski Związek Młodzieży Wiejskiej (dalej MZMW) „Wici” — 1817 członków; Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (dalej OMTUR) — 1737 członków; Związek Młodzieży Demokratycznej (dalej ZMD) — 120 członków; Związek Harcerstwa Polskiego (dalej ZHP) — 6005 członków (Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie — dalej AKWO, I/VII/13).

²¹ Na brak wyszkolonego aktywu wskazywały organizacje w swoich pismach urzędowych. (Por. CAKC, 295/IX-398, Sprawozdanie z działalności organizacyjnej ZWM w V 1947; CAKC, 390/34, Sprawozdania miesięczne KW OMTUR w Olsztynie do KC OMTUR za I—XII 1947, VII 1946, II 1946; CAKC, 14/44, Okólnik nr 2 MZMW „Wici” z 23 II 1946). Wiele sprawozdań podkreśla brak kadr oraz płynność kadr.

Tabela 2

Rozwój organizacyjny Związku Walki Młodych, Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związku Młodzieży Demokratycznej na Warmii i Mazurach

Nazwa organizacji	Rok powstania		Liczba członków			
	w kraju	w Olsztyńskiem	31 XII 1945	31 XII 1946	31 XII 1947	VI/VII 1948
Związek Walki Młodych	I 1943	25 VI 1945	400	3 011	6 468	6 866
Mazurski Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”	III 1928	17 IV 1945	600	120	1 226	1 935
Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego	1923	18 XI 1945	28	770	1 401	1 923
Związek Młodzieży Demokratycznej	poł. 1945	1 XII 1945	50	50	100	120

Zródło: Zestawienia własne na podstawie między innymi Centralnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warszawie (dalej CAKC), 406/70, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych w Olsztynie za okres 25 IV 1945 — 21 IX 1947; Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie (dalej AKWO), 44/IV/1, Sprawozdanie z działalności Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” za okres 17 VI 1945 — 2 XII 1945; AKWO, 45/VI/3, Zgłoszenie nowych kół do Komitetu Centralnego Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego; CAKC, 295/IX-399, Tabela 4 i ankieta statystyczna za XII 1947 oraz Wykaz stanu członków Związku Walki Młodych na przestrzeni 1947 r.

Tabela 3

Pochodzenie społeczne młodzieży Olsztyńskiego zrzęszonej w organizacjach młodzieżowych w procentach ^a

Młodzież	Związek Walki Młodych	„Wici”	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego	Związek Młodzieży Demokratycznej
Robotnicza	16	—	ok. 38	—
Wiejska	58	ok. 70	ok. 36	—
Szkolna	ok. 5	ok. 9	ok. 23	ok. 33
Pracująca w urzędach i handlu	10	ok. 20	ok. 3	ok. 60

^a W tabeli pominięto młodzież rzemieślniczą, robotników rolnych i bezrobotnych.

Zródło: Obliczenia własne na podstawie źródeł z CAKC i AKWO.

Z tabeli 4 wynika, że pod względem liczby młodzieży zrzęszonej w omawianych czterech organizacjach przodował powiat iławski przed Olsztynem i powiatami mrągowskim, olsztyńskim i braniewskim. Nie udało się ustalić liczby młodzieży w wieku 18—24 lat dla poszczególnych powiatów. Prawdopodobnie aktywność organizacyjna młodzieży zależała nie od liczby ludności, lecz od tradycji organizacyjnych wyniesionych z poprzedniego miejsca zamieszkania, tzn. przed osiedleniem się w województwie olsztyńskim.

Tabela 4

Członkowie organizacji młodzieżowych według powiatów w połowie 1948 roku

Powiaty	Członkowie					Kola				
	Razem	Związek Walki Młodych	„Wici”	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego	Związek Młodzieży Demokratycznej	Razem	Związek Walki Młodych	„Wici”	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego	Związek Młodzieży Demokratycznej
Bartoszycki	367	224	24	119	—	13	7	1	5	—
Biskupiecki	551	392 ^a	11	129	19	38	24 ^a	1	12	1
Braniewski	633	427	130	76	—	38	24	7	7	—
Giżycki	343	118	87	138	—	19	9	4	6	—
Ĺawiecki	241	139	30	72	—	20	14	1	5	—
Ĺawski	1119	930 ^a	48	141	—	37	30 ^a	3	4	—
Kętrzyński	500	410	8	82	—	34	28	—	6	—
Lidzbarski	489	245	105	135	—	34	18	7	9	—
Morański	844	464	289	91	—	46	27	13	6	—
Mragowski	320	226	26	78	—	22	16	2	4	—
Nidzicki	720	422	139	159	—	50	32	11	77	—
Olsztyn — m.	950	453	160	101	101	32	15	5	8	4
Olsztyński	786	515	161	236	—	53	23	10	8	—
Ostródzki	561	293	129	139	—	28	13	9	6	—
Pastęcki	508	427	43	38	—	21	16	3	2	—
Piski	446	205 ^a	173	68	—	23	10 ^a	11	2	—
Szczygieński	601	218	305	78	—	39	14	18	7	—
Węgorzewski	590	366	87	137	—	33	22	7	4	—

^a Dane pochodzą z kwietnia 1948 r.

Źródło: Obliczenia dla Związku Walki Młodych — AKWO, 43/VI/5, Wykaz kół z terenu woj. olsztyńskiego; AKWO, 43/IV/1, Protokół posiedzenia Prezydium Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych z 11 V 1948; AKWO, 1/VII/3, Protokół odprawy młodzieżowej z 10 VI 1948, CAKC, 295/IX-399, Ankieta statystyczna do sprawozdania za V 1948. Dla „Wici” — AKWO, 44/VI/1, Wykazy kół z terenu województwa olsztyńskiego; AKWO, 47/II/1, Wykaz kół z terenu Olsztyna z V 1948. Dla Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego — AKWO, 45/VI/1, Wykaz kół z terenu województwa olsztyńskiego; WAPO, Wydział Społeczno-Polityczny Urzędu Wojewódzkiego, t. 139, Wykazy stowarzyszeń i związków powiatowych województwa olsztyńskiego w 1948 r. Dla Związku Młodzieży Demokratycznej — AKWO, 1/VII/13, Protokół odprawy młodzieżowej z 10 VI 1948.

Powiatów o zdecydowanej przewadze ludności repatriowanej nie było. Wyrównany procent repatriantów i przesiedlonych występował w powiatach giżyckim, lidzbarskim i olsztyńskim. Ludność przesiedlona dominowała w powiatach Ĺawskim, morańskim, ostródzkim, szczygieńskim, Olsztyn-miasto, piskim, bartoszyckim, nidzickim, węgorzewskim, biskupieckim, mragowskim. Ludność rodzima stanowiła poważny odsetek w powiatach olsztyńskim, szczygieńskim, ostródzkim, mragowskim, biskupieckim i giżyckim²². Porównanie powiatów według liczby zrzeszonej młodzieży z powiatami, gdzie dominowała ludność przesiedlona z Polski

²² S. Źyromski, *Procesy migracyjne*, tabela 24, s. 105, kartogramy 17, 18, ss. 126 n.

centralnej, upoważnia do wyciągnięcia wniosku, iż młodzież pochodząca z dawnych ziem Polski wykazywała większą aktywność organizacyjną. Brak tradycji organizowania się młodzieży w związki powodował, że duża jej część, zwłaszcza repatriowana, zetknęła się z organizacjami po raz pierwszy²³.

Młodzież miejscowego pochodzenia, która przeżyła wojnę, być może zetknęła się z polskimi organizacjami działającymi tu przed 1939 rokiem, szczególnie ze Związkiem Towarzystw Młodzieży w Prusach Wschodnich i Związkiem Harcerstwa Polskiego. Ich działalność skupiała się głównie na pracy oświatowej i służyła utrzymaniu polskości. Do 1930 roku działało 21 kół Związku Towarzystw Młodzieży, na przełomie lat 1935/1936 już tylko 15 (był to skutek restrykcji władz hitlerowskich), głównie w powiatach olsztyńskim i szczycieńskim²⁴. Po 1945 roku tylko w pięciu miejscowościach, w których przed wojną działały polskie związki młodzieżowe, powstały omawiane w artykule organizacje młodzieżowe: w Olsztynie — Związek Walki Młodych, „Wici”, Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związek Młodzieży Demokratycznej; w Gietrzwałdzie — Związek Walki Młodych; w Purdzie — Związek Walki Młodych i „Wici”; w Unieszewie — Związek Walki Młodych; w Szczytnie — Związek Walki Młodych, „Wici”, Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego²⁵. Nie oznacza to, że młodzież rodzima samorzutnie garnęła się do polskich organizacji młodzieżowych, gdyż niejednokrotnie sama nie była przekonana o swoim polskim rodowodzie. Świadcza o tym między innymi wypowiedzi słuchaczy Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego, przytoczone przez Karola Małkę, dyrektora tejsze placówki, wybitnego działacza mazurskiego²⁶. Ponadto młodzi Mazurzy i Warmiacy wzrastali w atmosferze hitlerowskich organizacji młodzieżowych — *Jungvolk*, *Hitler-Jugend* czy *Bund Seutscher Mädel*, stąd, poza nielicznymi osobami, byli oni izolowani od kultury polskiej, a to, co z niej zachowali, jak polskie nazwiska i po części polską mowę, odbywało się poza ich świadomością²⁷.

Tak więc problem budzenia świadomości narodowej, wciągnięcia do działalności organizacyjnej, był jednym z ważniejszych zadań również dla związków młodzieżowych w ich działalności wychowawczej i politycznej. O docenianiu tych spraw świadczą plany zakładające „usunięcie z tych ziem nie tylko wszystkich zewnętrznych śladów niemieczyny, ale co ważniejsze, usunięcie śladów niemieczyny ze świadomości ludzi” — stwierdzono w *Uchwałach* plenarnego zebrania Zarządu Głównego Związku Walki Młodych z 28—29 października 1945 roku²⁸. Aktyw młodzieży dążył do

²³ Wagę tradycji dla teraźniejszości podkreślają B. Hillebrandt, G. Słabek, *Postępowe tradycje polskiego ruchu młodzieżowego*, Pokolenia, 1970, nr 2, s. 7.

²⁴ K. Marcyniuk, *Polskie organizacje młodzieżowe w Prusach Wschodnich w latach 1920—1939*, Warszawa 1970, Maszynopis, ss. 137 n., 148.

²⁵ Por. wykazy kół byłych organizacji ZWM, ZMW „Wici”, OMTUR i ZMD w woj. olsztyńskim (AKWO, 44/VI/1; K. Marcyniuk, op. cit., s. 148).

²⁶ K. Małek, *Polskie są Mazury*, Warszawa 1972, ss. 156—185.

²⁷ Ibidem, s. 141.

²⁸ AKWO, I/VII/14, Uchwała plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZWM, 28—29 X 1945.

wyciągnięcia autochtonów z „ziemi niczyjej”, gdzie czuli się przysłówiowym ziarnem między żarnami²⁹, stąd hasło olsztyńskich organizacji młodzieżowych rzucone w październiku 1947 roku „frontem do młodzieży mazurskiej”³⁰ i konkretne działania: międzyorganizacyjne kursy repolonizacyjne, obóz wypoczynkowy w Ostródzie, kursy organizacyjno-oświatowe, pomoc społeczna. W 1946 roku organizacje młodzieżowe prowadziły na przykład 7 kursów repolonizacyjnych w Brąszewie, Kajnach, Mokinach, Patrykach i Skajbotach (pow. olsztyński) oraz w Szczytnie i Arżynach. W Olsztynie prowadzony był siedmiodniowy kurs, który ukończyły 22 osoby, w tym 5 Warmiaków, którzy następnie wyrazili chęć wstąpienia do Związku Walki Młodych. Był to pierwszy wyłom w biernej dotychczas postawie ludności miejscowej³¹. „Wici” położyły główny nacisk na repolonizację w powiecie olsztyńskim, gdzie w 1948 roku 90% członków (około 150 osób) stanowili Warmiacy. Około 5% młodych Mazurów należało również do Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”³².

Pierwsze koła Związku Walki Młodych, do których należeli Warmiacy, powstały w okresie nasilonej walki politycznej przed referendum. Były to koła w Gietrzwałdzie, Gutkowie, Łajsach, Nagładach i Unieszewie, pow. olsztyński³³, które włączyły się do akcji propagandowej. W lipcu 1947 roku do Związku Walki Młodych należało około 200 Mazurów i Warmiaków, we wrześniu zaś około 300. Stanowiło to około 4% składu osobowego organizacji³⁴.

3. PARTIE POLITYCZNE A ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE

Działalność wymienionych organizacji młodzieżowych powiązana była z działalnością poszczególnych partii politycznych, które poświęcały młodzieży dużo czasu, zdając sobie sprawę, że „przyszłość naszego ruchu, w dużej mierze zależeć będzie od tego, jakie będzie nowe pokolenie. Stąd wynika [...] konieczność i obowiązek stałej pracy wśród młodzieży” — czytamy na łamach papeerowskiego wewnątrzpartyjnego „Okólnika”

²⁹ S. Sulima, *Mit ramion otwartych*, Warmia i Mazury, 1956, nr 7 z 15 VII.

³⁰ Hasło wysunięto na I wspólnej konferencji aktywu OMTUR i ZWM woj. olsztyńskiego 5 X 1947. (Protokół konferencji, AKWO, 43/VI/3).

³¹ AKWO, 44/VII/1, Sprawozdanie z działalności oświaty dla dorosłych. Szczytno, 3 IV 1946; AKWO, 44/VI/1, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego MZMW „Wici” w Olsztynie (1946 r.); AKWO, 44/VI/9, Sprawozdania miesięczne kół MZMW „Wici” za rok 1946.

³² AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zarządu MZMW „Wici” za okres 20 IV 1947 — 31 V 1948.

³³ R. Sobczak, *Związek Walki Młodych na Warmii i Mazurach 1945—1948*, Maszynopis w bibliotece Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, s. 40.

³⁴ AKWO, 43/V/6, Pismo Zarządu Wojewódzkiego ZWM do MZO w sprawie przyznania dotacji na wczasy dla młodzieży; AKWO, 43/I/1, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM za okres 25 VI 1945 — IX 1947; AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie z działalności organizacyjnej Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za VII 1947 i Stan liczbowy ZWM, OMTUR i „Wici” IX 1947 r. w Olsztynie.

z sierpnia 1942 roku³⁵. Powiązania wyrażały się angażowaniem aktywu związków młodzieżowych do pracy w instancjach partyjnych, kierowaniu do pracy wśród młodzieży najmłodszych wiekiem członków partii, pomocą w dziedzinie finansowej, transportu i łączności itp., nie licząc więzów nieformalnych.

a) POLSKA PARTIA ROBOTNICZA A ZWIĄZEK WALKI MŁODYCH

Ani Polska Partia Robotnicza, ani Związek Walki Młodych nie miały na Warmii i Mazurach tradycji. Pomimo to organizacje te stały się bezsprzecznie czołową siłą polityczną regionu. Polska Partia Robotnicza w grudniu 1945 roku liczyła 2051 członków, w grudniu 1948 roku — 25 405 członków³⁶ (liczbę zetwumowców podaje tabela 2). Przedstawiciele Polskiej Partii Robotniczej brali udział w zjazdach i naradach, analizowali działalność na egzekutywach i konferencjach, służąc doświadczeniem i radą. Przed młodzieżą partia postawiła 3 zadania: udział w przeobrażeniach społecznych — walkę z politycznym podziemiem o bezpieczeństwo obywateli, realizowanie reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu; pracę nad odbudową życia gospodarczego; troskę o codzienne sprawy młodzieży³⁷.

Obok pracy kulturalno-oświatowej dominował problem politycznego wychowania młodzieży i kwestia zagospodarowania regionu. Zarząd Główny Związku Walki Młodych — podobnie jak Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej — kierował na tereny wyzwolone grupy aktywu, których celem było zakładanie organizacji³⁸, lecz już od początku istnienia Związku Walki Młodych na ziemi olsztyńskiej Zarząd Główny sygnalizował do Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej, że w Olsztynie i Bydgoszczy konieczna jest pomoc i kontrola ze strony partii³⁹. Związek Walki Młodych dość często skarżył się, że mimo wielokrotnego stawiania na porządku dziennym przez partię spraw młodzieżowych, mimo wytycznych z czerwca 1945 roku, „PPR nie opiekuje się organizacją tak pod względem politycznym, jak i finansowym”⁴⁰. W Olsztynie sprawozdania Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych w II połowie 1946 roku informowały, że „pomoc partii polegała tylko na słowie «pomozemy»”, że „nastąpiło pogorszenie stosunków z PPR”, że „uregulowania wymaga sprawa obecności przewodniczącego ZW ZWM na posiedzeniach egzekutywy KW PPR i sprawa zwiększenia pomocy i kontroli partii nad ZWM-em”⁴¹. Pod koniec 1946 roku sprawy te unormowały się na szczeblu wojewódzkim, jednak trudności występowały nadal w powiatach, szczególnie w województwach olsztyńskim, białostockim, krakowskim i lubelskim⁴². Zdarzały się wypadki rywalizacji o członków między Polską Partią

³⁵ O pracy wśród młodzieży, Okólnik PPR, 1942, nr 10 z VII 1942.

³⁶ K. Rokoszewski, *PPR w walce o utrwalenie władzy ludowej na Warmii i Mazurach w latach 1945—1947*, w: *PPR na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 1959, s. 28.

³⁷ AKWO, 1/III/14, Uchwała KC PPR w sprawie pracy ZWM z VI 1945.

³⁸ CAKC, 295/IX-398, Sprawozdanie z działalności ZWM za II 1947.

³⁹ CAKC, 295/VII-136, Sprawozdanie Zarządu Głównego ZWM za IX 1945.

⁴⁰ CAKC, 295/VII-136, Pismo z 29 VIII 1945 do KC PPR.

⁴¹ CAKC, 295/IX-397, Sprawozdanie z działalności ZWM za IV, V i IX 1946.

⁴² CAKC, 295/IX-397, Sprawozdanie z działalności ZWM za XII 1946.

Robotniczą i Związkiem Walki Młodych⁴³, gdy stowarzyszenia młodzieżowe nie przejawiały żywszej działalności⁴⁴.

Do pracy przy zakładaniu kół Związku Walki Młodych kierowały najczęściej miejscowe komitety partii. Potwierdzają to relacje uczestników, na przykład 4 października 1945 roku do Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej w Braniewie zgłosiła się dwudziestoletnia członkini Związku Walki Młodych z województwa bydgoskiego. Towarzyse z Komitetu Powiatowego skierowali zaskoczoną dziewczynę do pracy w Zarządzie Powiatowym. „Nie miałam doświadczenia — mówiła Władysława Póchlópkówna — byłam prostą, wiejską dziewczyną i przyjechałam tam, gdzie wołano o ręce do pracy. Nie macie doświadczenia? To je zdobędziecie! Ludzi do pracy nie mamy wielu, więc nie dumajcie, tylko weźcie się za robotę”⁴⁵.

W podobny sposób postępowały inne organizacje. Często łączono zakładanie koła organizacyjnego z kołem sportowym i zabawą taneczną⁴⁶. W Węgorzewie, gdzie na zebraniu organizacyjnym 15 maja 1946 roku zapoznano zebranych z działalnością i statutem Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, następnie rozdano deklaracje — podpisano ich wówczas 18 — wybrano tymczasowy komitet i wyznaczono lokal na świetlicę. Po zebraniu odbyła się zabawa⁴⁷, która była formą przyciągania młodzieży do organizacji. Na zebraniu obecny był sekretarz Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Socjalistycznej, by zadokumentować poparcie partii dla organizacji.

W pierwszych miesiącach swojej działalności organizacja zetwuernowska nie miała wyrazistego programu działania, dlatego też Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej polecił jej w czerwcu 1945 roku opracowanie jasnych programowych podstaw pracy w myśl zasad, że ma to być „masowa, bezpartyjna, samodzielna, polityczna i ideowo-wychowawcza organizacja młodzieży o charakterze ludowo-demokratycznym, uznająca kierowniczą rolę klasy robotniczej w walce narodu o niepodległość, w odbudowie kraju, dążąca do społeczeństwa bez wyzysku człowieka przez człowieka”⁴⁸.

Plan pracy dla zarządów kół Związku Walki Młodych w Olsztyńskim na rok 1946⁴⁹ przewidywał, obok udziału w odbudowie, pomoc dla repatriantów i miejscowej ludności, także zadania w dziedzinie politycznej: udział w przygotowaniu referendum, współpracę w zapewnieniu bezpieczeństwa przez wstępowanie w szeregi Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej i szeregi Milicji Obywatelskiej, oraz dalsze powiększanie stanu

⁴³ CAKC, 295/VII-136, Pismo przewodniczącego Zarządu Głównego ZWM do sekretarza KC PPR z I 1947.

⁴⁴ WAPO, Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, Wykaz stowarzyszeń, t. 190.

⁴⁵ W. Póchlópkówna-Bystrek, *Byliśmy młodzi, pełni zapału*, w: *Ludzie czynu*, Olsztyn [1962], ss. 51 n.

⁴⁶ CAKC, 390/34, Protokół zebrania organizacyjnego KS OMTUR w Lidzbarku Warm. z 22 II 1948.

⁴⁷ WAPO, Wydział Informacji i Propagandy (dalej WIP), 265/II/18, Protokół zebrania z 15 V 1945 w Węgorzewie.

⁴⁸ AKWO, 1/VII/14, Uchwała KC PPR w sprawie pracy ZWM, Warszawa, VI 1945.

⁴⁹ AKWO 1/III/14, Plan pracy dla zarządów kół ZWM na 1946 r.

organizacyjnego. „Państwo demokratyczne i rząd mogą liczyć na młodzież, młodzież liczy na pomoc i poparcie rządu”⁵⁰ — deklarowano na plenarnym zebraniu Zarządu Głównego Związku Walki Młodych w październiku 1945 roku.

W szeregach Polskiej Partii Robotniczej województwa olsztyńskiego jesienią 1947 roku było 247 zetwuemowców z organizacji wiejskich i 1148 z kół miejskich (w całym kraju młodzieży zetwuemowskiej w partii było 10 817 osób), stanowiło to około 27% wszystkich członków partii i 20% członków Związku Walki Młodych⁵¹ Warmii i Mazur, plasując województwo na 11 miejscu w kraju⁵². W kwietniu 1948 roku 1694 członków Związku Walki Młodych należało do partii⁵³. Polska Partia Robotnicza, będąc prawie przez cały czas najliczniejszą partią polityczną, dopingowała Związek Walki Młodych, żeby „nasza awangarda” — jak o nim mówiono⁵⁴ — była również prężna. Na posiedzeniach sekretariatu Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej omawiano sprawy młodzieży jako jedno z ważniejszych zagadnień. Uczestniczyli w nich przedstawiciele Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych, prawdopodobnie od początku 1947 roku. Na posiedzeniu 17 czerwca 1947 roku, a więc w okresie, gdy wygrane kampanie polityczne — referendum i wybory — spowodowały osłabienie dyscypliny partyjnej, przewodnicząca Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych, Zofia Staros, referując sprawę młodzieży stwierdziła, że brak jest odpowiednich ludzi, którzy mogliby stanąć na czołowych stanowiskach w organizacji młodzieżowej, szczególnie w zarządach powiatowych. Padło nawet stwierdzenie, że „poziom uświadczenia jest coraz niższy”. Przewodnicząca zwróciła się z prośbą o pomoc, co znalazło wyraz w wytypowaniu działaczy partyjnych do pracy w Związku Walki Młodych i stworzeniu Komitetu Opieki nad Związkiem Walki Młodych. W skład komitetu weszli towarzysze Jaśkiewicz, Palamarczyk, Rogowski, Staros i Jadczak⁵⁵.

Poprawa stosunków między Polską Partią Robotniczą a Związkiem Walki Młodych następowała powoli, w niektórych powiatach współpraca układała się dobrze, jak w ostródzkim, w innych, jak w braniewskim, morąskim, nidzickim i lidzbarskim jeszcze w połowie 1947 roku dochodziło niekiedy do nieprzyjemnych incydentów. „Widocznie już z przyzwyczajenia traktuje się nas jak młokosów” — skarżyli się niektórzy przewodni-

⁵⁰ AKWO, I/III/14, Z uchwał plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZWM (28—29 X 1945).

⁵¹ AKWO, 43/XIV/1, 43/VI/1; CAKC, 295/VII-136 i 406/71, Sprawozdanie referatu wiejskiego Zarządu Wojewódzkiego ZWM z 27 X 1947. Meldunek ziemi olsztyńskiej na Krajowy Zjazd ZWM, Olsztyn, 28 XI 1947; Stan organizacyjny ZWM na 1 VI 1947; Pismo Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie do Zarządu Głównego ZWM, 7 XI 1947.

⁵² CAKC, 295/VII-136, Stan organizacyjny ZWM na 1 VI 1947.

⁵³ CAKC, 295/IX-399, Ankieta sprawozdawcza Zarządu Głównego ZWM za I kwartał 1948 r.

⁵⁴ WAPO, WIP, 265/II/1, Pismo do kierowników — pepeerowców powiatowych oddziałów informacji i propagandy, Olsztyn, 7 XII 1947.

⁵⁵ AKWO, 1/V/1, Protokół nr 13 posiedzenia Sekretariatu KW PPR z 17 VI 1947.

czący zarządów powiatowych Związku Walki Młodych⁵⁶. Winę za taki stan rzeczy ponosili również niektórzy członkowie Związku, szczególnie przewodniczący zarządów powiatowych oraz członkowie Zarządu Wojewódzkiego, „którzy nie potrafili dotychczas pozyskać szacunku i prestiżu u towarzyszy sekretarzy”. Opinia taka, wyrażona w sprawozdaniu do Zarządu Głównego Związku Walki Młodych, może podyktowana była rozżaleniem, niemniej wskazuje, że współpraca nie układała się bez zastrzeżeń, że pozycja Związku w województwie nie była taka, jaka być powinna przy harmonijnej, wzajemnej pomocy. Wpływało na to nie zawsze szczęśliwe obsadzenie stanowisk tak przez Polską Partię Robotniczą, jak i Związek Walki Młodych, słabość organizacyjna w powiatach i ułomność natury ludzkiej: ludzie byli po prostu ludźmi wówczas, gdy potrzebne było poświęcenie i wówczas, gdy czasem „wykorzystywali swą pozycję dla własnych korzyści”⁵⁷. Sami działacze związkowi przyznawali, że w pracy organizacyjnej w kole czy powiecie bardzo często spotykali się z towarzyszami partyjnymi, a niejednokrotnie nie umieli nawiązać z nimi kontaktu⁵⁸.

b) STRONNICTWO LUDOWE I POLSKIE STRONNICTWO LUDOWE A „WICI”

Stronnictwo Ludowe rozpoczęło w Olsztyńskim działalność w kwietniu 1945⁵⁹, zaś „Wici” — 17 czerwca 1945 roku. Czołowi działacze „Wici” zasiadali jednocześnie w Stronnictwie Ludowym, albo raczej odwrotnie⁶⁰, ich wiek wskazywał, że mogliby być zarówno starszymi trochę „wiciarzami”, jak i młodymi działaczami partyjnymi. Wznawiając działalność w skali kraju, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” nie miał wypracowanych ani nowych założeń programowych, ani statutu. Organizatorzy traktowali odrodzone „Wici” jako prostą kontynuację działalności przedwojennej⁶¹ mimo zmiany realiów polityczno-społecznych i gospodarczych. Mazurski Związek podporządkował się Związkowi Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” zachowując swoją osobowość prawną⁶², ale z drugiej strony podkreślając nazwą „Mazurski” łączność z regionem i pewną samodzielność w sprawach młodzieży miejscowego pochodzenia.

Jesienią 1945 roku, gdy napływająca ludność dopiero zaczynała pozna-

⁵⁶ AKWO, 43/VI/1, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za VII 1947; Stenogram sesji naukowej w dniach 15—16 IV 1947 w Olsztynie, poświęconej ruchowi młodzieżowemu na Warmii i Mazurach, s. 27; CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za VI i IX 1947.

⁵⁷ AKWO, 43/VI/1, Ocena pracy zarządów powiatowych ZWM, Olsztyn, 20 XI 1947.

⁵⁸ AKWO, 43/I/1, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM za okres od 25 VI 1945 do IX 1947.

⁵⁹ J. Fajkowski, *Ruch ludowy na Mazurach i Warmii 1945—1949*, Warszawa 1968, s. 50.

⁶⁰ W Zarządzie Wojewódzkim ZMW „Wici” w VI 1948 wiek aktywu przedstawiał się następująco: prezes — 30 lat, I wiceprezes — 24, II wiceprezes — 22, sekretarz — 25, skarbnik — 26 (AKWO, 44/VI/1 i 7, Protokół nr 45 posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego ZMW „Wici” w Olsztynie, 19 VI 1948).

⁶¹ S. Jarecka-Kimłowska, *Działalność oświatowa ZMW „Wici” w latach 1944—1948*, Pokolenia, 1966, nr 4, s. 71.

⁶² CAKC, 414/43, Statut MZMW „Wici”, § 3.

wać nowe warunki, a ludność miejscowa czekała na rozwój wypadków, ruch ludowy uległ rozbiću na skutek powstania tu w grudniu 1945 roku Polskiego Stronnictwa Ludowego⁶³. Przybywający osadnicy interesowali się ruchem ludowym w ogóle, byli jednak zdezorientowani w prawdziwym obliczu Polskiego Stronnictwa Ludowego, przy czym, jak to wykazano w przypadku młodzieży, większe zainteresowanie przejawiali przybysze z centrum kraju niż repatrianci, wykazujący się bierniejszą postawą polityczną⁶⁴. Tłumaczyć to można brakiem udziału w organizacjach przed osiedleniem się w Olsztyńskim, zahamowaniami psychicznymi, wynikającymi z przeniesienia się na inne tereny, czasem urazami okupacyjnymi wyniesionymi z ruchu oporu i niepewną sytuacją polityczno-gospodarczą, wyolbrzymianą przez tzw. szeptaną propagandę, popartą w dodatku obecnością ciągle dużej grupy Niemców — w lutym 1949 roku było ich około 85 tys.⁶⁵

Wpływ Polskiego Stronnictwa Ludowego sprawił, że działalność Mazurskiego Związku Młodzieży osłabła w II połowie 1946 roku, koncentrując się na sprawach kulturalno-oświatowych i przysposobieniu rolniczym w takim stopniu, na jaki pozwalała niewielka liczebność organizacji (tabela 2). Naczelnym zadaniem stała się praca organizacyjna i samokształceniowa. Praca ta miała usuwać nie tylko braki organizacyjne, ale powinna „wychować młodego człowieka, świadomego obywatela i dobrego gospodarza-rolnika” — pisali na łamach regionalnego organu prasowego Stronnictwa Ludowego „Głosu Ziemi” działacze „Wici” z Olsztyna⁶⁶. Statut Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, będący również programem działania, akcentował przede wszystkim zagadnienia już wymienione i obliczony był na potrzeby oświatowo-gospodarcze młodzieży wiejskiej, o niskim na ogół poziomie wykształcenia.

Wpływy Polskiego Stronnictwa Ludowego w województwie wzrosły szczególnie w okresie poprzedzającym referendum. Była to wtedy silna partia na Warmii i Mazurach⁶⁷, liczyła według oficjalnych danych 5 tys. członków, zaś według nieoficjalnych — 7 tys.⁶⁸, obejmując swoim zasięgiem głównie wieś, szczególnie zaś autochtonów, którym partia ta wydawała się bardziej „polska” z racji swojej nazwy, niż Stronnictwo Ludowe. Uzasadnić takie stanowisko można ciężką sytuacją ekonomiczną wsi, szczególnie ludności miejscowego pochodzenia i słabością innych partii na wsi olsztyńskiej. Polskie Stronnictwo Ludowe ogłosiło się obrońcą interesów ludu mazurskiego, wykorzystując jego ciężkie położenie i niedomagania władzy w terenie. Dużą rolę odgrywał fakt, iż partia ta nawiązywała do

⁶³ J. Fajkowski, op. cit., ss. 81—84.

⁶⁴ AKWO, 44/I/1, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZMW „Wici” w Olsztynie za okres 2 XII 1945 — 14 VII 1946.

⁶⁵ Systematyczne przesiedlanie Niemców rozpoczęto na podstawie zarządzenia wojewody olsztyńskiego z 26 X 1946. Szczególną agitację w tym kierunku prowadziła PPS (S. Zyromski, *Procesy migracyjne*, ss. 25, 33, 51).

⁶⁶ Głos Ziemi, 1945, nr 12 z 16 XII.

⁶⁷ CAKC, 414/45, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego MZMW „Wici” w Olsztynie, IV 1946.

⁶⁸ J. Fajkowski, op. cit., s. 50. W tym samym okresie PPR liczyła 6169 członków (por. E. Wojnowski, op. cit., s. 130).

tradycji Mazurskiej Partii Ludowej, założonej w końcu 1896 roku przez Karola Bahrkego, Bogumiła Labusza, Gustawa Leydinga i Michała Kajkę⁶⁹, cieszącej się wśród Polaków w Prusach Wschodnich zainteresowaniem i sympatią. Przykład popularności Polskiego Stronnictwa Ludowego ilustruje, jaką pomocą dla rozwoju organizacji była tradycja.

Poważne wpływy osiągnęło Polskie Stronnictwo Ludowe w powiatach olsztyńskim, biskupieckim, ostródzkim, szczycieńskim i nidzickim, a więc w powiatach zamieszkałych przez spory odsetek ludności autochtonicznej⁷⁰. W powiecie nidzickim wystąpiły nawet powiązania z „leśnymi ludźmi”, jak eufemistycznie określano reakcyjne podziemie⁷¹. Fakt ten stał się przyczyną aresztowania po referendum tamtejszych czołowych działaczy. Polskie Stronnictwo Ludowe posiadało największe wpływy w urzędach ziemskich, w majątkach rolniczych, „Społem”, wśród nauczycieli, autochtonów i urzędników⁷².

W marcu 1946 roku Polska Partia Robotnicza przy pomocy pracy organizacyjnej i wieców częściowo zahamowała rozwój Polskiego Stronnictwa Ludowego, jednakże Stronnictwo Ludowe było nadal słabe⁷³. Głównym ośrodkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego na terenie Olsztyńskiego był Komitet Narodowościowy, z którym w kwietniu 1946 roku Polska Partia Robotnicza prowadziła rozmowy, nabierające charakteru narad pomiędzy poszczególnymi przedstawicielami Komitetu Narodowościowego i Polskiej Partii Robotniczej. Zmierzały one do skierowania olsztyńskiego Polskiego Stronnictwa Ludowego na lewicowe tory⁷⁴. Jednocześnie wzmocniło się nieco Stronnictwo Ludowe, które zorganizowało w kwietniu 1946 roku stały sekretariat i przy pomocy propagandy (prasa, afisze) zmierzało do podniesienia swojej rangi⁷⁵.

Współpraca „Wici” z Polskim Stronnictwem Ludowym układała się pomyślnie, aczkolwiek ograniczała się raczej do sympatii niż faktycznej współpracy⁷⁶. Kryzys w „Wiciach”, oprócz zahamowania działalności, wpłynął również na podkreślenie apolityczności: olsztyńskie „Wici” nie wzięły udziału w przygotowaniach do referendum, zbojkotowały Święto Ludowe i 1 Maja w 1946 roku⁷⁷, a udział ich w przygotowaniach do wyborów w styczniu 1947 był więcej niż skromny. Obawiali się dostania pod wpływły Stronnictwa Ludowego, co rozumiano jako utratę niezależności, przyjmując z rezerwą ofiarowywaną pomoc w postaci instruktorów,

⁶⁹ J. Fajkowski, op. cit., s. 11.

⁷⁰ 1 IX 1946 w woj. olsztyńskim mieszkało około 68 tys. autochtonów, z tego: w pow. olsztyńskim i mieście — ponad 22 tys., ostródzkim, szczycieńskim i mławowskim — po około 7 tys., biskupieckim i giżyckim — po około 6 i 5 tys., piskim — ponad 4 tys. (S. Żyromski, *Procesy migracyjne*, s. 105).

⁷¹ AKWO, 1/VI/52, Sprawozdanie KP PPR w Nidzicy do KW PPR w Olsztynie, 1 V 1946.

⁷² J. Fajkowski, op. cit., s. 99.

⁷³ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za III 1946.

⁷⁴ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR za IV 1946.

⁷⁵ CAKC, 414/45, Sprawozdanie MZMW „Wici” za IV 1946.

⁷⁶ CAKC, 414/45, Sprawozdanie MZMW „Wici” za IV 1946 oraz sprawozdanie za IX 1946.

⁷⁷ CAKC, 414/45, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZMW w Olsztynie za V 1946.

lokali organizacyjnych, wspólnych świetlic, bibliotek i „bacząc pilnie, aby w ślad za tą pomocą nie poszło uzależnienie kół od SL”. Dodaje się ponadto wymownie, że „o szczerzej współpracy nie może być mowy”⁷⁸.

Olsztyńskie Stronnictwo Ludowe zwróciło baczniejszą uwagę na „Wici” przy końcu 1946 roku po otrzymaniu okólnika nr 39 z grudnia 1946 roku, wystosowanego przez Naczelny Komitet Wykonawczy Stronnictwa Ludowego. Okólnik ten nakładał na Zarząd Wojewódzki Stronnictwa Ludowego obowiązek szczególnego zainteresowania się sprawami młodzieżowymi na terenie województwa, wyrwania jej spod wpływów Polskiego Stronnictwa Ludowego, skierowania na drogę realnej i konkretnej pracy⁷⁹.

Okólnik był zapewne bodźcem do utworzenia w Olsztynie w lutym 1947 roku Wojewódzkiego Komitetu Demokracji „Wici”⁸⁰ i wybrania 8 marca 1947 roku nowego Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej. Zanim do tego doszło, 28 lutego 1947 roku na zebraniu porozumiewawczym Wojewódzkiego Komitetu Demokracji i Zarządu Wojewódzkiego „Wici” niektórzy działacze wysuwali koncepcję zjednoczenia stronnictw ludowych przez organizację młodzieżową⁸¹. Wniosek taki ujawnia z jednej strony chęć odegrania większej niż dotychczas roli politycznej, z drugiej — silne jeszcze wpływy Polskiego Stronnictwa Ludowego. Część zebranych zajmowała stanowisko, że nie należy nadawać organizacji młodzieżowej politycznego kierunku, „gdyż nie było i nie jest wskazane prowadzenie polityki”⁸². Ponieważ uczestnicy konferencji uważali, że miała ona charakter informacyjny, decyzję o demokracji przesunięto na posiedzenie Zarządu Wojewódzkiego 8 marca tego roku. Swoją stosunek do aktualnych zagadnień politycznych nowy Zarząd Wojewódzki zadeklarował jednoznacznie: „Młodzież wiciowa wykazuje zdecydowanie pozytywny stosunek do przeprowadzanych reform społecznych i poprze w całej pełni wysiłek Rządu i Sejmu Ustawodawczego w kierunku odbudowy i przebudowy życia społecznego w nowej Polsce”⁸³.

Przed procesem demokracji „Wici” przejawiały tendencje agraryczne, wyrażały chęć skupienia wszystkich chłopów w jednym stronnictwie, separując się od innych partii „pochodzących z obcych wsi śródowisk”. Uważano, że dzięki temu zwiększy się udział chłopów w kierowaniu państwem⁸⁴. Widoczne tu wpływy Polskiego Stronnictwa Ludowego

⁷⁸ CAKC, 414/45, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego MZMW „Wici” w Olsztynie za IX 1946 r.

⁷⁹ Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Olsztynie, Dz. II Wyd. Org., t. 22, Okólnik nr 39 Naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego (dalej SL) do Zarządu Wojewódzkiego SL w Olsztynie, 7 XII 1946.

⁸⁰ Archiwum Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Olsztynie, Sprawozdanie miesięczne Zarządu Wojewódzkiego SL w Olsztynie za III 1947.

⁸¹ CAKC, 414/44, Protokół zebrania porozumiewawczego między Zarządkiem MZMW „Wici” a Wojewódzkim Komitetem Demokracji.

⁸² CAKC, 414/44.

⁸³ AKWO, 44/IV/1, Protokół nr 16 posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego MZMW „Wici” 8 III 1947.

⁸⁴ Archiwum Zakładu Historii i Ruchu Ludowego przy Naczelnym Komitecie ZSL Warszawa, RM — 17 i 22, Protokół nr 2 nadzwyczajnego posiedzenia Zarządu

wego zaniknęły w „Wiciach” po procesie demokratyzacji. Zacieśniła się współpraca z innymi organizacjami młodzieżowymi, aczkolwiek była ona luźniejsza niż współpraca Związku Walki Młodych, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Związku Młodzieży Demokratycznej i dotyczyła głównie problemów oświatowych i ekonomicznych⁸⁵.

c) POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA A ORGANIZACJA MŁODZIEŻY
TOWARZYSTWA UNIwersYTETU ROBOTNICZEGO

Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego również nie miała ani tradycji na Warmii i Mazurach, ani warunków zbliżonych do tych, w jakich działała w bardziej uprzemysłowionych rejonach Polski. W myśl założeń programowych rozwijała działalność przede wszystkim w środowisku robotniczym w dziedzinie oświaty i wychowania, propagując czytelnictwo, organizując kursy zawodowe i dokształcające. Była również organizacją polityczną, przyczyniającą się do budowy demokratycznej państwowości polskiej⁸⁶.

Od 28 marca do 2 kwietnia 1947 roku obradował w Koszęcinie aktyw z całej Polski z udziałem 280 instruktorów powiatowych. Przyjęte wówczas zasady otmurowca zobowiązywały członków do walki o sprawiedliwość społeczną, „odrodzenie człowieka, rozwój krytycznej myśli postępowej, przewyciężenie egoizmu i osobistych ambicji”⁸⁷. Wysuwały konieczność poznania dziejów narodu i historii ruchu socjalistycznego. Wzywały do budowy niepodległej i socjalistycznej Polski⁸⁸, traktując Polskę demokratyczną jako etap na drodze do wyższej formy ustrojowej⁸⁹.

Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego opierała się nie tylko na młodzieży robotniczej, bo tej było niewiele, lecz również na szkolnej i wiejskiej. Na 71 kół w I połowie 1948 roku było 20 wiejskich, 18 szkolnych, 20 miejskich i 5 fabrycznych⁹⁰.

Polska Partia Socjalistyczna powstała w Olsztynie 24 kwietnia 1945 roku i szybko rosła organizacyjnie, niewiele ustępując Polskiej Partii Robotniczej, a nawet, według niektórych danych, w końcu 1946 roku była od niej liczniejsza⁹¹. Istotna dla Polskiej Partii Socjalistycznej była spr-

Głównego „Wici” 21 V 1946 i protokół nr 31 posiedzenia Prezydium Zarządu Głównego ZMW „Wici” z 10 I 1947.

⁸⁵ AKWO, 1/VIII/4, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZMW „Wici” za okres 1 V — 1 VI 1948; CAKC, 415/36, Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Wykonawczego ZMD w Olsztynie za okres 1 I — 31 III 1947; 1 IV — 31 V 1947 i 1 IX — 31 X 1947; AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie organizacyjne Zarządu Wojewódzkiego ZWM za IX 1947; CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM za I, VI 1947.

⁸⁶ *Słownik organizacji młodzieżowych w Polsce 1918—1970*, Warszawa 1971, ss. 67 n.

⁸⁷ *Siła socjalizmu jest niezniszczalna*, Młodzi Idą, 1947, nr 11.

⁸⁸ C. Kozłowski, *Umowa o jedności działania między ZWM, OMTUR, ZMW RP „Wici” i ZMD w 1947 r.*, Pokolenia, 1966, nr 2, s. 24.

⁸⁹ *Taki jest nasz program*, Młodzi Idą, 1945, nr 4.

⁹⁰ Na podstawie zgłoszeń nowych kół do KC OMTUR, VII 1948. Datę ustalono na podstawie ostatniego zgłoszenia o założeniu koła w Wojciechach, pow. iławicki, 29 VI 1948 (AKWO, 45/VI/3).

⁹¹ WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdanie roczne za 1946 r. do Ministerstwa Informacji i Propagandy w Warszawie, 17 II 1947.

wa kadr w znaczeniu walki o „pozycję”, tzn. o mandaty do rad narodowych. Polska Partia Socjalistyczna szczególne zasługi położyła w zakładaniu spółdzielczości i związków zawodowych, posiadała nawet monopol w tej dziedzinie⁹². Od maja 1946 roku wzmogło się zainteresowanie tej partii sprawami politycznymi. W tym właśnie okresie nastąpiła konsolidacja stronnictw demokratycznych, aktywizacja Komisji Porozumiewawczej, zacieśnienie współpracy z Polską Partią Robotniczą. Od marca 1946 roku rozpoczęły się wspólne zebrania aktywów i członków obu partii, istniały jednak wzajemne niechęci, które osłabiały kontakty z terenem⁹³, a współpraca między Polską Partią Robotniczą i Polską Partią Socjalistyczną praktycznie poza Olsztynem nie istniała, bowiem Polska Partia Socjalistyczna ciągle jeszcze (kwiecień 1946 roku) nie prowadziła masowej pracy i nie była w stanie ocenić siły swojej organizacji⁹⁴. Na wsi w 1946 roku działały głównie Polska Partia Robotnicza i Polskie Stronnictwo Ludowe. Współpraca Polskiej Partii Robotniczej z Polską Partią Socjalistyczną nie była bezkonfliktowa; wynikało to, jak wtedy określano, z „niewielkiego wyrobienia politycznego” obu stron. Współpraca układała się pomyślnie w okresie referendum, lecz nie opierała się ona na trwałych podstawach. Bez wysiłków ze strony Polskiej Partii Socjalistycznej powstawały na wsi jesienią 1946 roku nowe ogniwa partii, będące prawdopodobnie wynikiem przechodzenia części peeselowców do Polskiej Partii Socjalistycznej⁹⁵.

Stosunki Polskiej Partii Socjalistycznej z Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego układały się różnie. Do sierpnia 1947 roku odbyło się 5 wspólnych konferencji, na których uzgodniono wiele spraw dotyczących rozwoju organizacji. Partia interesowała się pracami Organizacji Młodzieży⁹⁶. We wrześniu tegoż roku współpraca trwała nadal, w październiku polegała na wspólnym szkoleniu aktywów organizacyjnego i dalszej, bliżej nie określonej, opiece nad Organizacją Młodzieży. W powiatach podobnej współpracy nie notowano. Od marca 1948 roku dawał się już zauważyć brak wzajemnego zrozumienia. Zdaniem Komitetu Wojewódzkiego Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego było to spowodowane zmianami personalnymi w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Partii Socjalistycznej⁹⁷. Współpraca uległa zakłóceniu w następnych miesiącach 1948 roku; świadczą o tym sprawozdania z terenu nadsyłane przez instruktorów wojewódzkich, mówiące o braku zrozumienia między partią a Organizacją w powiatach. Padały w nich zarzuty

⁹² E. Wojnowski, *Warmia i Mazury w latach 1945—1947. Życie polityczne*, Olsztyn 1970, wyd. II, s. 86.

⁹³ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za III 1946.

⁹⁴ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR za IV 1946. Ocena zawarta w tym sprawozdaniu świadczy raczej o umniejszaniu roli PPS, bowiem w pół roku później Wojewódzki Wydział Informatyki i Propagandy równorzędnie ocenił siłę obu partii (WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdanie roczne za 1946 r., Olsztyn 17 II 1947).

⁹⁵ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za okres I VIII — 1 IX 1946.

⁹⁶ CAKC, 390/34, Sprawozdanie miesięczne KW OMTUR w Olsztynie za VIII 1947.

⁹⁷ CAKC, 390/34, Miesięczne sprawozdania KW OMTUR w Olsztynie za IX, X, XI 1947 i III 1948 do KC OMTUR.

o zaniechaniu szkolenia ideologicznego i o „nie pilnowaniu linii partyjnej” Instruktor wojewódzkiej Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, po wizytacji terenu, domagał się ostrej interwencji Komitetu Centralnego Organizacji w Komitecie Centralnym Polskiej Partii Socjalistycznej, mającej spowodować przystąpienie do współpracy z Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego⁹⁸. Organizacja zmierzała do skupienia w swoich szeregach najszerzych mas młodzieży pracującej i uczącej się, prowadząc pracę ideowo-wychowawczą zgodnie z tradycjami Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, w duchu ideologii Polskiej Partii Socjalistycznej⁹⁹, nie zawsze jednak w harmonijnej współpracy z macierzystą partią.

d) STRONNICTWO DEMOKRATYCZNE A ZWIĄZEK MŁODZIEŻY DEMOKRATYCZNEJ

Najmniejsze wpływy na Warmii i Mazurach posiadało Stronnictwo Demokratyczne i jego młodzieżowa organizacja, Związek Młodzieży Demokratycznej. Członkowie Stronnictwa Demokratycznego rekrutowali się głównie z inteligencji (wymiar sprawiedliwości, nauczyciele), rzemieślników i drobnych kupców, a organizację założyli w Olsztynie w maju 1945 roku¹⁰⁰. Początkowo liczyła ona około 20 członków. Stronnictwo Demokratyczne współpracowało ściśle z Polską Partią Robotniczą¹⁰¹.

Do Związku Młodzieży Demokratycznej należała głównie młodzież szkolna, pracująca w urzędach, handlu i rzemiośle¹⁰². Aktyw organizacji angażował się w pracę rad narodowych, a przewodniczącą Związku w 1945 roku, Irena Białobłocka, była jednocześnie przewodniczącą Ligi Kobiet w Olsztynie¹⁰³.

Związek Młodzieży Demokratycznej w województwie olsztyńskim skupiał wysiłek na podnoszeniu poziomu kulturalnego. Ponadto podejmował walkę „ze zgnilizną moralną czasów wojny i pozostałościami hitleryzmu”¹⁰⁴. Z uwagi na niewielką liczebność, działalność jego była mniej widoczna niż pozostałych organizacji i, jak się wydaje, istniała ścisła współpraca między partią a organizacją młodzieżową¹⁰⁵. Nie występowały tu tarcia między Związkiem a Stronnictwem Demokratycznym, jak w centrum kraju¹⁰⁶.

⁹⁸ AKWO, 45/VI/2, Sprawozdania instruktora wojewódzkiego OMTUR z podróży służbowej do Mrągowa (9 IV 1948) i Braniewa (20—23 IV 1948).

⁹⁹ Statut OMTUR uchwalony na Konferencji Programowej w Warszawie 17 IV 1945 r., Młodzi Idą, 1945, nr 4, s. 8.

¹⁰⁰ E. Wojnowski, op. cit., wyd. II, s. 90.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² AKWO, 47/II/1, Wykaz kół ZMD na terenie woj. olsztyńskiego z 5 VII 1948.

¹⁰³ ZMD chce wypełnić zgbne naleciałości wojny, Wiadomości Mazurskie, 1945, nr 6 z 21 XII.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ CAKC, 415/36, Protokół nr 1 organizacyjnego zebrania ZMD z 1 XII 1945; Protokół I organizacyjnego zebrania koła ZMD w Biskupcu z 26 I 1947; Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej 30 III 1947.

¹⁰⁶ G. Słabek, ZMD — rodowód, powstanie i działalność 1945—1946 r., Pokolenia. 1969, nr 4.

4. ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE WOBEC REFERENDUM Z 30 CZERWCA 1946 ROKU

Myślą przewodnią referendum, przeprowadzonego z inicjatywy Polskiej Partii Robotniczej, było zorientowanie się, jaki procent społeczeństwa polskiego popiera program rządu i reformy społeczne już przeprowadzone w kraju. Należało udzielić odpowiedzi na trzy pytania:

1. Czy jesteś za zniesieniem senatu?
2. Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego, zaprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki krajowej z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?
3. Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic państwa polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?

Referendum było próbą sił przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego i mogło wskazać ośrodki, na które należało zwrócić baczniejszą uwagę. Partie bloku demokratycznego nawoływały do głosowania „3 razy tak”, Polskie Stronnictwo Ludowe — na pierwsze pytanie — „nie”, na 2 i 3 „tak”. Polski Związek Zachodni wystosował odezwę *Do wszystkich Polaków na Ziemiach Odzyskanych*, w której nawoływał do wzięcia masowego udziału w głosowaniu ludowym i udzielenia trzykrotnych twierdzących odpowiedzi¹⁰⁷.

W przygotowaniach do referendum brała udział młodzież zrzeszona. Tej, która nie należała do żadnej organizacji, trudniej było rozeznaczyć się w realiach życia powojennego. Często dorośli również nie wiedzieli, „jaka ma być ta nowa władza robotniczo-chłopska” — pisze pamiętnikarz¹⁰⁸. Wyjaśniania nurtujących społeczeństwo problemów podejmowali się między innymi członkowie organizacji młodzieżowych, do których zwrócił się działający w Olsztynie Społeczny Komitet do Spraw Referendum. Na jego posiedzeniu 21 czerwca 1946 roku obecni byli przedstawiciele Związku Walki Młodych, „Wici”, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związku Młodzieży Demokratycznej, nie stawili się natomiast członkowie Związku Harcerstwa Polskiego¹⁰⁹. Agitacja miała polegać na rozklejaniu afiszów, rozdawaniu ulotek, rozmowach indywidualnych, zebraniach itp. Na zebraniu delegat „Wici” prosił o wyjaśnienie, czy agitacja będzie wolna, czy też z góry narzucona za „3 razy tak”. Po otrzymaniu odpowiedzi, że za „3 razy tak”, oświadczył, powołując się na ustalenia Zarządu Głównego Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, że jako organizacja w agitacji nie wezmą udziału, gdyż nie wolno im, jako Zarządowi, „gwałcić przekonania tych naszych kolegów”, którzy są za „1 raz nie”, nie wyjaśniając, o jaki punkt głosowania chodzi. Wyraził natomiast chęć wzięcia udziału w wolnej agitacji¹¹⁰, lecz ten warunek został

¹⁰⁷ AKWO, 1/VII/21, Odezwa Polskiego Związku Zachodniego, Poznań, VI 1946.

¹⁰⁸ J. Kukulka, *Postawy młodzieży wiejskiej w pierwszych latach Polski Ludowej 1944—1947*, Kwartalnik Historyczny, 1964, nr 2, s. 564.

¹⁰⁹ AKWO, 44/V/1, Protokół posiedzenia Wojewódzkiego Sekretariatu Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych z 25 VI 1946.

¹¹⁰ AKWO, 44/V/1; CAKC, 414/45, Sprawozdanie za VI 1946 Wojewódzkiego Zarządu MZMW w Olsztynie.

odrzucony przez zgromadzonych. Tak więc agitację uchwały i przeprowadzały trzy pozostałe organizacje młodzieżowe, tzn. Związek Walki Młodych, Organizacja Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związek Młodzieży Demokratycznej¹¹¹. Organizacja Młodzieży wzięła udział w akcji propagandowej, jednak trudno ustalić jej rozmiary z uwagi na lakoniczne wzmianki w sprawozdaniach¹¹². Związek Młodzieży Demokratycznej propagował hasła na łamach prasy organizacyjnej: „3 razy tak — to polska racja stanu”, „3 razy tak, odpowie cała polska młodzież”¹¹³.

Największy wkład w propagowaniu referendum miał Związek Walki Młodych, który wraz z Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związkiem Młodzieży Demokratycznej zorganizował w Olsztyńskim około 11⁰/₀ wieców¹¹⁴ i rozwiesił 1500 stosownych plakatów. W skali kraju Związek przeprowadził 1223 wiece, 650 zebrań i 746 masówek¹¹⁵. Do Społecznego Komitetu w Olsztynie organizacja delegowała 2 członków. Zorganizowane zostały również przy pomocy Polskiej Partii Robotniczej specjalne zebrania — kursy dla zetwuemowców, którzy mieli prowadzić akcję propagandową w powiatach. W akcji przygotowawczej na terenie Olsztyna w I połowie czerwca 1946 roku brało udział 4 członków Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych, 2 z Zarządu Miejskiego Związku i 10 z koła miejskiego¹¹⁶. Rozszerzenie akcji planowano na II połowę czerwca tuż przed głosowaniem.

W kraju Związek Walki Młodych rozpoczął działalność na rzecz organizowania jednolitego stanowiska wszystkich organizacji młodzieżowych wobec referendum. Wspólne stanowisko zajęły wówczas Zarząd Główny Związku Walki Młodych i Komitet Centralny Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Obie organizacje wydały odezwę nawołującą młodzież do głosowania „3 X tak”, uważając, że „Dla nas młodych nie jest obojętne, jakie odpowiedzi padną na pytania w referendum. Przyszłość państwa — to nasza przyszłość”¹¹⁷.

Akcję przeprowadzono pod hasłem „Każdy ZWM-owiec agitatoremm”. Stąd też w okresie poprzedzającym datę referendum grupy agitatorów organizowały wiece, zebrania, prowadziły agitację po domach, roznosiły ulotki i broszury, pisały hasła na murach i płotach¹¹⁸. O działalności agitacyjnej Związku Walki Młodych w okresie przygotowań do referendum świadczy powstanie pierwszych kół Związku, składających się z młodzieży mazurskiej, o czym już wspomniano. Fakt tym wymowniejszy, że wśród

¹¹¹ Wiadomości Mazurskie, 1946, nr 143 z 26 VI 1946.

¹¹² W sprawozdaniu miesięcznym za VI 1946 wystanym przez Zarząd Wojewódzki OMTUR do KC OMTUR wymienia się udział w bliżej nie określonej akcji propagandowej w głosowaniu ludowym (CAKC, 390/34).

¹¹³ Młoda Demokracja, 1946, nr 6.

¹¹⁴ Na ogólną liczbę 1494 wieców w województwie, organizacje młodzieżowe przeprowadziły 167 (AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za 1 VI — 1 VIII 1946; CAKC, 295/II-397, Sprawozdanie Zarządu Głównego ZWM za VI 1946).

¹¹⁵ CAKC, 295/VIII-135, Referat organizacyjny na I Zjazd ZWM (6—7 XII 1947).

¹¹⁶ CAKC, 406-71, Sprawozdanie z pracy Wydziału Propagandowo-Oświatowego Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za 1—15 VI 1946.

¹¹⁷ Wspólna odezwa KC OMTUR i ZG ZWM, Walka Młodych, 1946, nr 24.

¹¹⁸ AKWO, 43/I/1, Meldunek ziemi olsztyńskiej z 28 XI 1947.

ludności miejscowego pochodzenia dominowały wówczas wpływy przede wszystkim Polskiego Stronnictwa Ludowego — w Polskiej Partii Robotniczej w I połowie 1946 roku ludność miejscowa stanowiła 0,11% wszystkich członków¹¹⁹.

Wiece odbyły się między innymi w Ostródzie i Grunwaldzie¹²⁰, gdzie duży odsetek stanowiła ludność miejscowego pochodzenia. W Zarządzie Powiatowym Związku Walki Młodych prowadzono zebrania, których uczestnicy słuchali referatów o tematyce politycznej. Wiec w Grunwaldzie zorganizował Powiatowy Urząd Informacji i Propagandy w Ostródzie, przy współudziale dwu przedstawicieli Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych i jednego przedstawiciela Związku Harcerstwa Polskiego, którzy stanowili trójkę agitacyjną — popularną formę młodzieżowej działalności propagandowej. Trójka była kilkakrotnie ostrzeliwana przez „leśnych ludzi” na drodze do sąsiednich miejscowości. Nastawienie ludności miejscowej tej gminy do Rządu Jedności Narodowej określano jako wręcz nieprzyjemne. Przeważająca część mieszkańców gminy Grunwald należała do Polskiego Stronnictwa Ludowego, rezolucji aprobującej głosowanie „3 X tak” nikt nie podpisał. Taki stosunek ludności mazurskiej był wynikiem traktowania autochtonów na równi z Niemcami przez niektórych osiedleńców, a nawet przez niektórych przedstawicieli władzy. Wykorzystywało to Polskie Stronnictwo Ludowe, a także inne siły, zdając sobie sprawę z liczebności Mazurów. W przededniu referendum wzmożyły się napady rabunkowe i terrorystyczne. Bezprawie i nędzę Polskie Stronnictwo Ludowe składało na karb nowego ustroju¹²¹.

Agitację prowadzono tutaj ponadto w inny sposób: 3 zetwuemowskie zespoły artystyczne ze specjalnie przygotowana częścią artystyczną objeżdżały teren, agitując jednocześnie za „3 X tak” w referendum¹²².

Na terenie Warmii i Mazur procent głosów pozytywnych był niższy od przeciętnej krajowej i jeden z niższych w kraju. Zadecydowały o tym głosy członków i sympatyków Polskiego Stronnictwa Ludowego, części repatriantów oraz znacznej liczby autochtonów¹²³.

Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w agitacji odegrała mniejszą rolę, zaś przedstawiciele „Wici” oświadczyli, że „są jak najbardziej za jednością, jednak co do bloku wyborczego wypowiedzieć się nie mogą, bo jest to sprawa partii politycznych i ich taktyki, a reprezentantom Związku ani statut, ani deklaracja nie dają takich uprawnień [...]”. Zajęcie jakiegokolwiek stanowiska w stosunku do bloku wyborczego wprowadzało Związek w sam środek politycznej gry, odwracając uwagę od zasadniczego celu, gruntownego wychowania i przy-

¹¹⁹ AKWO, 1/IV/1, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR 1 III 1946.

¹²⁰ AKWO, 43/VI/5, Sprawozdanie z wiecu w sprawie referendum w Grunwaldzie 23 VI 1946; Sprawozdanie Zarządu Powiatowego ZWM w Ostródzie za III 1946.

¹²¹ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za okres I VI—1 VII 1946; AAN, Zespół Min. Informacji i Propagandy (dalej AAN, MIP) t. 308, Pismo odrębne naczelnika Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie z 24 VI 1946.

¹²² R. Sobczak, Referat na sesji naukowej w Olsztynie 15—16 IV 1967, s. 12.

¹²³ J. Fajkowski, op. cit., s. 105.

gotowania młodego pokolenia do życia”¹²⁴. Tak więc „Wici” usprawiedliwiają się apolitycznością, mimo gwałtownych nacisków¹²⁵ tak w kraju, jak i w województwie, nie wzięły udziału w agitacji. Postawa taka była wynikiem wpływów Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz tego, że „Wici” zajmując się pracą oświatowo-gospodarczą nie uczyły, jak mobilizować politycznie masy młodzieży wiejskiej¹²⁶.

Na ogół można stwierdzić, że sens bitwy politycznej rozegranej 30 czerwca 1946 roku rozumieeli przede wszystkim działacze Polskiej Partii Robotniczej, bo mówiąc nawet o sile bloku partii demokratycznych województwa olsztyńskiego, w gruncie rzeczy mówiło się o tej ostatniej partii. Działalność Polskiej Partii Socjalistycznej sprowadzała się w wielu wypadkach do walki o placówki w aparacie administracji państwowej. Partia ta, szczególnie na wsi, w dość dużym stopniu uległa wpływom Polskiego Stronnictwa Ludowego. Zdarzały się również, choć rzadko, przejawy sekciarstwa wśród sekretarzy komitetów powiatowych Polskiej Partii Robotniczej. Mimo ofiarności i poświęcenia pepeerowcy czasem przeceniali własne siły mówiąc, że dadzą sobie radę ze wszystkim i wszędzie.

Oceniając przebieg i niższy niż przewidywano wynik referendum, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej stwierdził samokrytycznie, że dużą winę ponosiła partia, która w warunkach olsztyńskich nie potrafiła w pełni nawiązać kontaktu z masami, praca partyjna odbywała się sporadycznie, zaś komórki partyjne były oderwane od swojego środowiska¹²⁷. Ocena politycznej postawy młodzieży dokonana przez partię również wypadła negatywnie. Wymieniono jedynie prace techniczne typu przekazania poleceń, rozlepiania plakatów itp. W sprawozdaniu Komitetu Wojewódzkiego czytamy: „Młodzież jako taka, generalnie nie jest nastawiona na pracę organizacyjno-polityczną. Praktycznie Związek Walki Młodych przeistoczył się w organizację zabaw, tańców, meczów. Przy tym stanie organizacji nie można mówić o wpływie politycznym i o kierowniczej roli Związku wśród młodzieży w ogóle”. Pominięto tu organizację wieców, agitację trójek i sprawę niewymierną: entuzjazm młodzieży, nie mającej przecież wyrobienia politycznego, nie znającej przeważnie realiów miejscowych, nie mającej doświadczenia organizacyjnego. Młodzież ta w przytłaczającej większości przybyła niedawno na Warmię i Mazury, zetknęła się z innymi niż w rodzinnych stronach sprawami, z nieznanymi ludźmi, z którymi nie wiązały jej jeszcze więzi społeczne i „mimo szczerego oddania sprawie nie wiedziała, co i jak czynić”¹²⁸, słusznie więc mogła liczyć na doświadczenie towarzyszy partyjnych. Na plus młodzieży olsztyńskiej należy zaliczyć politycznie pozytywną odpowiedź, jaką był

¹²⁴ S. Jarecka-Kimłowska, *ZMW „Wici” 1944—1948*, Warszawa 1972, s. 114. Zob. także M. Jagła, *Jedyna odpowiedź*, Wici, 1946, nr 8 z 3 III; H. Holland, *Stanowisko „Wici” wobec bloku wyborczego*, Walka Młodych, 1946, nr 10 z 12 III.

¹²⁵ Określenie użyte w sprawozdaniu z działalności Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego MZMW „Wici” za okres 17 VI 1945 — 14 VII 1946 (AKWO, 44/1/1).

¹²⁶ B. Gołębiwski, *Głos w dyskusji poświęconej 40-leciu ZMW RP „Wici”*, Pokolenia, 1968, nr 4.

¹²⁷ AKWO, 1/V/1, Sprawozdanie KW PPR w Olsztynie za okres 1 VI — 1 VII 1946.

¹²⁸ Wypowiedź Z. Fibicha, przewodniczącego Zarządu Wojewódzkiego ZWM w 1946 r. na sesji w Olsztynie 15—16 IV 1967, stenogram, s. 123.

wzrost szeregów Związku Walki Młodych o około 70% po referendum¹²⁹ oraz fakt, że co 6 zetwuemowiec należał do Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej¹³⁰. Nie sądzę, aby uczestnictwo w Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej czy organach Milicji Obywatelskiej było podyktowane tylko chęcią przygód i świadomością większego bezpieczeństwa, wynikającego z faktu posiadania broni, jak to gdzieś lansowano. Zobowiązywało przecież do nastawiania głowy w obronie innych ludzi i w obronie ustroju.

Ocena dokonana przez Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej wydaje się zbyt surowa w stosunku do młodzieży uczestniczącej w przygotowaniach i przeprowadzeniu referendum.

5. UDZIAŁ W AKCJI PRZEDWYBORCZEJ

Nasilenie kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego przypadło na listopad i grudzień 1946 roku (termin wyborów ustalony został na niedzielę 19 stycznia 1947 roku). Związek Walki Młodych wystąpił teraz z własnym programem wyborczym i wykazał większą samodzielność niż w okresie referendum. Zobowiązał się poprowadzić działalność w skali kraju tak, aby pozyskał głosy całej młodzieży na listę bloku demokratycznego, który zapewniał jej część mandatów, oraz poparcie całej młodzieży, również młodszej, w kampanii przedwyborczej¹³¹.

Już w lipcu 1946 roku plenum Zarządu Głównego Związku Walki Młodych uchwaliło rezolucję wzywającą młodzież do głosowania na listę bloku demokratycznego, w którego ramach przewidywano miejsce dla przedstawicieli młodzieży¹³². Zarząd Główny wezwał całą młodzież do ofensywy ideologicznej i wychowawczej we wszystkich dziedzinach życia.

Plan kampanii wyborczej opracowany został pod koniec listopada 1946 roku. Obejmował on ogólne wytyczne pracy Związku Walki Młodych, plan wydawnictw, wiece w miastach wojewódzkich i większych ośrodkach powiatowych oraz przewidywał pełnomocników Zarządu Głównego na województwa. W dniach od 7 do 11 grudnia 1946 roku odbyły się w Zarządzie Głównym odprawy przewodniczących zarządów wojewódzkich Związku Walki Młodych, a 19 grudnia odprawy wszystkich kierowników organizacyjnych¹³³. Do akcji przedwyborczej organizacja włączyła się w pierwszych dniach grudnia 1946 roku, rzucając hasło „o młodzieży — do młodzieży” i przedstawiając swoje postulaty zwane

¹²⁹ AKWO, 1/II/1. W IV 1946 r. ZWM w Olsztyńskiem liczył 1033 członków, w końcu VI 1946 r. — 1789 członków (Miesięczne ankiety sprawozdawcze za 1946 r.).

¹³⁰ CAKC, 295/IX/397. W okresie referendum 300 zetwuemowców działało w Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej (Sprawozdanie Zarządu Głównego ZWM za VI 1946).

¹³¹ C. Kozłowski, *Udział ZWM w przeobrażeniach społeczno-ustrojowych 1944—1948*, Pokolenia, 1964, nr 2—3, s. 36.

¹³² CAKC, 295/IX-398, Rezolucja w sprawach ideologicznych i politycznych Plenum Zarządu Głównego ZWM 4—5 VII 1946.

¹³³ CAKC, 295/IX-398, Informacja o udziale ZWM w kampanii przedwyborczej.

popularnie „platformą wyborczą”¹³⁴. Zawierały one żądania w dziedzinach politycznej, oświaty i gospodarczo-społecznej¹³⁵. Domagano się mianowicie czynnego i biernego prawa wyborczego dla młodzieży od 18 i 21 roku życia, ośmioletniej bezpłatnej szkoły powszechnej, rozbudowy szkolnictwa zawodowego, burs, stypendiów i reformy szkolnictwa wyższego, zapewnienia prawa młodzieży do pracy i skrócenia czasu praktyk, pomocy materialnej dla młodych małżeństw na Ziemiach Zachodnich, odbudowy i unowocześnienia gospodarki chłopskiej oraz zwiększenia pomocy państwa w umożliwieniu kulturalnego odpoczynku. Postulaty te, skierowane do władz, były jednocześnie zadaniami, w wykonaniu których młodzież miała współuczestniczyć.

Organizacja pracy Związku Walki Młodych przed wyborami przewidywała 4 formy działalności:

1. Trójki wyborcze. W województwie olsztyńskim w połowie powiatów zastosowano tę formę agitacji¹³⁶.

2. Pełnomocników terenowych, delegowanych przez Zarząd Główny Związku Walki Młodych, zarządy wojewódzkie i zarządy powiatowe.

3. Informację, polegającą na odprawach przewodniczących zarządów wojewódzkich, kierowników organizacyjnych, pełnomocników Zarządu Głównego, przewodniczących zarządów powiatowych i przewodniczących kół.

4. Łączność z terenem polegała na zapoznaniu się z planem akcji przedwyborczej i przestrzeganiu jego realizacji oraz utrzymaniu łączności telefonicznej.

Odprawy zorganizowane w województwie olsztyńskim — podobnie jak w lubelskim, bydgoskim, szczecińskim czy łódzkim — nie zdołały uaktywnić terenu w przewidzianym stopniu¹³⁷.

W grudniu 1946 roku szczególny nacisk położono na szkolenie agitatorów przedwyborczych. Tematyka referatów, pogadanek i wieczorów artystycznych dotyczyła zagadnień platformy wyborczej Związku Walki Młodych i platformy Bloku Stronnictw Demokratycznych. Związek Walki Młodych powiązał tę akcję z werbunkiem nowych członków, co przyniosło efekty również wśród młodych autochtonów¹³⁸.

Na listopad 1946 roku Zarząd Wojewódzki Związku Walki Młodych zaplanował zorganizowanie, przy współpracy z Polską Partią Robotniczą i Olsztyńskim Urzędem Informacji i Propagandy, kursów prelegentów, zebrań, wieców i masówek oraz zacieśnienie współpracy z Ochotniczą Rezerwą Milicji Obywatelskiej. Na grudzień zaplanowano dodatkowo udział w pracach komisji wyborczych i zorganizowanie powiatowych kursów organizacyjnych¹³⁹. W Olsztyńskim powstało w listopadzie 1947 roku

¹³⁴ CAKC, 295/VII-136, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej ZWM.

¹³⁵ *Odezwa Zarządu Głównego ZWM do młodzieży polskiej*, Walka Młodych, 1946, nr 48 z 8 III.

¹³⁶ CAKC, 295/IX-136, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej. Organizacja pracy przed wyborami.

¹³⁷ CAKC, 295/IX-136.

¹³⁸ CAKC, 295/IX-397, Sprawozdanie z działalności organizacji ZWM za XII 1946.

¹³⁹ AKWO, 1/VII/14, Plan pracy zarządów powiatowych i kół ZWM za rok 1946, Olsztyn, 30 IX 1946.

aż 38 kół prelegentów, w grudniu — 36 kół. Świadczyło to o dużym zaangażowaniu i lepszej pracy ideologicznej. W kwietniu 1948 roku w województwie olsztyńskim działało 11 kół prelegentów, przy 276 kołach w skali kraju¹⁴⁰.

Akcja szkoleniowa i kwalifikacyjna aktywistów wyborczych została zakończona do 15 stycznia 1947 roku. Na kursy typowano tych, którzy na podstawie znajomości zagadnień życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego mogli upowszechniać tezy Bloku. Kursy obejmowały 25 godzin o polityce zagranicznej Polski, polityce gospodarczej i socjalnej Polski, wrzście sytuacji politycznej w Polsce. Do programu włączono również technikę przemawiania i wiadomości z historii regionu¹⁴¹. Brali w nich udział członkowie Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Związku Walki Młodych i Związku Młodzieży Demokratycznej¹⁴². W grudniu 1946 roku zorganizowano również kurs przedwyborczy dla 30 osób aktywu wiejskiego Związku Walki Młodych¹⁴³.

Tak partie, jak i organizacje młodzieżowe przejawiały żywszą działalność przed wyborami niż przed referendum¹⁴⁴. Szczególną uwagę zwrócono na ludność polską miejscowego pochodzenia i wśród niej prowadzono działalność uświadamiającą, informowano także o technice wyborów¹⁴⁵. Nastroje wśród ogółu społeczeństwa były różnicowane, lecz większość opowiadała się za Blokiem — informowały meldunki z terenu. W miastach powiatowych powstawały powiatowe komitety wyborcze, w skład których weszli członkowie partii politycznych, organizacji młodzieżowych i organizacji społecznych¹⁴⁶.

W niektórych powiatach, na przykład giżyckim, organizacje młodzieżowe działały bardzo aktywnie. W węgorzewskim, biskupieckim, braniewskim, giżyckim, ostródzkim, mragowskim, pasłęckim, a zapewne i w innych, w świetlicach młodzieżowych, głównie Związku Walki Młodych i Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, odbywały się przedwyborcze zebrania, wysłuchiwno referatów i pogadanek wygłaszanych również przez młodzieżowych prelegentów, a członkowie świetlic brali udział w przedwyborczych wiecach w listopadzie i grudniu 1946 roku¹⁴⁷. Celem było podniesienie świadomości politycznej.

¹⁴⁰ WAPO, WIP, 265/II/18, Pismo okólne Wojewódzkiego Zarządu Informacji i Propagandy w Olsztynie, 21 X 1947.

¹⁴¹ CAKC, 295/IX-399, Analiza organizacji pracy za XI 1947 i za I kwartał 1948 r.

¹⁴² WAPO, WIP, 265/II/18, Protokół posiedzenia Wojewódzkiego Komitetu Propagandowego w Olsztynie, 14 X 1946 r.

¹⁴³ AKWO, 43/VI/1, Meldunek ziemi olsztyńskiej na Zjazd ZWM, Olsztyn, 28 XI 1947.

¹⁴⁴ WAPO, Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124, Sprawozdanie sytuacyjne za 1—31 XII 1946, Szczytno.

¹⁴⁵ WAPO, Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 128, Telefonogram nr 522, 9 XII 1946.

¹⁴⁶ WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy za XII 1947 w Giżycku.

¹⁴⁷ WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdania referentów świetlicowych w Węgorzewie, Pasłęku, Mragowie, Biskupcu, Braniewie, Giżycku i Ostródzie za XI i XII 1946. Jako prelegenci występowali m.in.: Irena Nawrot, Serwilian Rybacki, Daniel Kędzióra (Sprawozdania referenta świetlicowego w Biskupcu za I 1947 i Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy za XII 1947 w Giżycku).

W przygotowaniach do akcji wyborczej wyróżniły się Kętrzyn, Nidzica i Orneta¹⁴⁸.

W sumie młodzież zetwuemowska zorganizowała 102 wiece wyłącznie młodzieżowe, 104 wiece partyjne z udziałem Związku Walki Młodych, w których uczestniczyło około 12,5 tys. osób¹⁴⁹, utworzyła 24 trójki wyborcze¹⁵⁰. Ponad 1500 zetwuemowców pracowało w charakterze agitatorów, członków trójek wyborczych, komisji wyborczych, w Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej. 3 wiece zorganizowano wspólnie z Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, 1 ze Związkiem Młodzieży Demokratycznej¹⁵¹. W skali kraju sam Związek Walki Młodych zorganizował 4500 wieców i masówek oraz 191 wieców wspólnie z Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Zorganizowano również około 1000 imprez artystycznych, w których swój wkład miał także olsztyński „Teatr Młodych”, dając na terenie województwa olsztyńskiego 8 występów połączonych z agitacją przedwyborczą¹⁵². Warto podkreślić jest fakt, że do najbardziej udanych spotkań przedwyborczych należał wiec zwołany przez organizację młodzieżowe 5 stycznia 1947 roku w Olsztynie, na którym przemawiali delegaci Zarządu Głównego Związku Walki Młodych i Głównego Komitetu Wykonawczego Związku Młodzieży Demokratycznej¹⁵³.

Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego współpracowała ze Związkiem Walki Młodych, ale jej prężność organizacyjna była słabsza i tym samym działalność w skali wojewódzkiej była mniej widoczna. Zresztą poza wymienionymi trzema zebraniem nie brała udziału w akcji¹⁵⁴. Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego miała w Olsztynie tylko 20 aktywnych członków, w akcji wyborczej do Sejmu brała udział na tyle, na ile pozwolił jej stan liczebny — stwierdził ówczesny przewodniczący Organizacji na wspólnej konferencji Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej i Wojewódzkiego Komitetu Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego 21 stycznia 1947 roku¹⁵⁵.

„Wici”, jako organizacja „apolityczna”, nie brały udziału w kampanii przedwyborczej, co nie podobało się niektórym ich członkom. W czasie obrad Zwyczajnego Walnego Zjazdu „Wici” w Olsztynie, 20 kwietnia

¹⁴⁸ AKWO, 43/VI/1, Meldunek ziemi olsztyńskiej na Krajowy Zjazd ZWM, Olsztyn, 28 XI 1947. Wypowiedź Z. Staros na zjeździe Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie, 21—22 IX 1947.

¹⁴⁹ CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za I 1947.

¹⁵⁰ C. Kozłowski, *Udział ZWM*, ss. 39—42 podaje mniejszą liczbę: 83 wiece, za to znacznie większą i aż niemożliwą liczbę uczestników wieców — 60 tys.

¹⁵¹ CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego w Olsztynie za I 1947.

¹⁵² C. Kozłowski, *Udział ZWM*, ss. 39—42.

¹⁵³ WAPO, II/265/2, Sprawozdanie dekadowe Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, 28 XII 1946.

¹⁵⁴ CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za I 1947.

¹⁵⁵ Wypowiedź J. Sołtykiewicza na wspólnej konferencji Wojewódzkiego Komitetu PPS z Wojewódzkim Komitetem OMTUR, 21 I 1947 (AKWO, 22/III/1).

1947 roku, niektórzy delegaci nie zgadzali się z „odpolitycznieniem” młodzieży, słusznie argumentując, że „ludzie młodzi muszą sobie zdawać sprawę z całokształtu życia społecznego i państwowego. Dla młodzieży nie mogą być obce fakty zachodzące obecnie”. Wojewódzki Zarząd odpowiedział na to: „wasi członkowie głosowali według swej woli”¹⁵⁶. Na forum Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych w początkach stycznia 1947 roku „Wici” odmówiły współpracy z pozostałymi organizacjami młodzieżowymi w organizowaniu wieców przedwyborczych. Podobną postawę przyjęły już wcześniej, 23 listopada 1946 roku, na posiedzeniu plenarnym Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Przedstawiciele „Wici” nie podpisali podjętej wówczas rezolucji, stwierdzającej poparcie dla programu rządu i nawołującej do głosowania na listę Bloku tłumacząc, iż młodzież „wiciowa” będzie głosować według własnego sumienia czy „instrukcji organizacji politycznej do jakiej należy”¹⁵⁷.

W kraju na Blok Stronnictw Demokratycznych padło 80,1% głosów ważnych, w województwie olsztyńskim aż 94,7% głosów¹⁵⁸, dzięki czemu województwo nasze znalazło się na 2 miejscu w kraju. Do Sejmu wybrano 30 posłów młodzieżowych z całego kraju. W Olsztyńskim na liście wyborczej znalazły się dwa nazwiska: I. Białobłocka, była przewodnicząca Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Demokratycznej, kandydująca z ramienia Stronnictwa Demokratycznego, oraz K. Świętochowska, działaczka Centralnego Komitetu Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, członkini Polskiej Partii Socjalistycznej¹⁵⁹. Poślem została wybrana Kazimiera Świętochowska.

Sprawy wyborów w województwie olsztyńskim zamknęła manifestacja zorganizowana 5 lutego 1947 roku przez członków wszystkich organizacji młodzieżowych wraz z partiami politycznymi, wojskiem, młodzieżą szkolną i organizacjami społecznymi dla uczczenia otwarcia obrad pierwszego po wojnie Sejmu Ustawodawczego i wyboru prezydenta Rzeczypospolitej. Podobne imprezy odbyły się we wszystkich miastach powiatowych¹⁶⁰.

Związek Walki Młodych wykorzystał okres powyborczy do dyskontowania swoich zasług przed wyborami¹⁶¹. Po ich przeprowadzeniu zaczął

¹⁵⁶ AKWO, 44/I/1, Protokół nr 19 obrad Zwyczajnego Walnego Zjazdu Delegatów MZMW „Wici” w Olsztynie, 20 IV 1947.

¹⁵⁷ AAN, MZO, 291, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia plenarnego Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w dniu 23 XI 1946. Mazurski Związek stosował się do linii Zarządu Głównego „Wici” uważającego, że Związek, jako organizacja wychowawcza, nie będzie wystawiał swoich własnych kandydatów w wyborach do Sejmu i nie będzie prowadził akcji wyborczej (Protokół posiedzenia Zarządu Głównego ZMW RP „Wici” z 8 XII 1946, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego NK ZSL, RM-20).

¹⁵⁸ W meldunku do Ministerstwa Informacji i Propagandy Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy podawał 3 II 1947, że na listę Bloku padło 94,7% głosów (WAPO, WIP, 265/II/2). Frekwencja wyborcza była bardzo wysoka, jedynie w Olsztynie odsetek głosujących był najniższy i wynosił 83% (Telefonogram nr 78 woj. olsztyńskiego do MZO, Olsztyn, 19 I 1947, AAN, MZO, t. 291).

¹⁵⁹ C. Kozłowski, *Udział ZWM*, s. 42; E. Wojnowski, op. cit., wyd. I, s. 208.

¹⁶⁰ WAPO, WIP, 265/II/2, Pismo Ministerstwa Informacji i Propagandy w Warszawie, Olsztyn, 8 II 1947.

¹⁶¹ CAKC, 295/IX-398, Dyskonto akcji wyborczej.

wciągając w pracę organizacyjną wyłoniony wtedy aktyw, podnosząc pracę organizacyjną autorytet organizacji zarówno w oczach młodzieży, jak i starszego społeczeństwa. Równocześnie oceniono zauważone braki: zbyt późne przystąpienie do akcji przedwyborczej, nadal niewielkie wyrobienie polityczne członków organizacji, małą zdolność mobilizacyjną, a także niepełne wykorzystanie imprez artystycznych i sportowych, nie docenianie platformy wyborczej oraz nikłą współpracę międzyorganizacyjną¹⁶². Próby opracowania wspólnej platformy Związek Walki Młodych — Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego nie dały pozytywnego wyniku, głównie z powodu przedczesnego wysuwania przez Związek Walki Młodych sugestii zjednoczenia obu organizacji¹⁶³. Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego odcięła się od współpracy w ramach kampanii przedwyborczej, powołując się na instrukcję Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej, która rzekomo uchylała wszelką możliwość samodzielnych wystąpień¹⁶⁴. Fakt ten unaoacza zależność organizacji od Polskiej Partii Socjalistycznej.

Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej i Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie uzgodniły na wspólnym posiedzeniu postulaty dotyczące przygotowania kampanii wyborczej, ale Polska Partia Socjalistyczna nie wywiązała się z obowiązku. Postawa partii rzutowała na postawę Organizacji Młodzieży. Udział innych stronnictw był niewielki¹⁶⁵. Kilku członków Związku Młodzieży Demokratycznej brało udział w przedwyborczym kursie zorganizowanym przez Główny Komitet Wykonawczy Związku Młodzieży Demokratycznej, a komisarz wojewódzki współpracował z Wojewódzkim Komitetem Wyborczym Stronnictw Demokratycznych w sekcji kolportażowej i organizacyjnej, zwracając głównie uwagę na obsługę wieców¹⁶⁶.

„Wici przeżywały w tym okresie kryzys wewnętrzny „ścierania się starych «Wici» z «Wiciami» demokratycznymi i nie mogły być brane pod uwagę w żadnej konkretnej akcji”¹⁶⁷.

Można powiedzieć, że w kampanii przedwyborczej nie było poważniejszej współpracy między organizacjami młodzieżowymi¹⁶⁸ i większość akcji tak w kraju, jak i w województwie przeprowadził Związek Walki Młodych. Wytknił się również problem podniesienia poziomu ideologicznego, dyscypliny wewnętrznej, młodzieżowych form pracy i kontaktów między-

¹⁶² CAKC, 295/VII-136 i 295/IX-398, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej (s. 18, s. 15) i Sprawozdanie Zarządu Głównego ZWM z działalności organizacyjnej za I 1947, s. 7.

¹⁶³ CAKC, 295/IX-398, Informacja o udziale ZWM w kampanii przedwyborczej.

¹⁶⁴ CAKC, 295/VII-136 i 295/IX-397, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej, s. 15.

¹⁶⁵ CAKC, 406/71, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za I 1947.

¹⁶⁶ Komisarzem była B. Jakubowska, Sprawozdanie z działalności Okręgowej Komisji Wykonawczej ZMD w Olsztynie za I I 1947 — 31 III 1947 (CAKC, 415/36); Młoda Demokracja, 1947, nr 2, s. 6; Biuletyn z XII 1946, s. 4 (CAKC, 414/47).

¹⁶⁷ CAKC, 295/VII-136, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej, s. 15.

¹⁶⁸ CAKC, 415/36, Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Wykonawczego ZMD w Olsztynie za I I — 31 III 1947.

organizacyjnych, które mimo istnienia od połowy 1946 roku Wojewódzkiej Stałej Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych, w skład której wchodziły przedstawiciele Związku Walki Młodych, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Związku Młodzieży Demokratycznej i Związku Harcerstwa Polskiego, były mało efektywne. Działalność Komisji pod koniec 1946 roku była mierna, zebrania odbywały się rzadko, zaś poszczególne organizacje nie honorowały podejmowanych uchwał¹⁶⁹. Brak jedności działania był jedną z przyczyn mniejszego, niż było trzeba, udziału w dwóch decydujących dla Polski aktach polityczno-ustrojowych — referendum, gdzie zupełnie młode organizacje nie potrafiły jeszcze działać samodzielnie, i w wyborach do Sejmu Ustawodawczego, których przygotowanie i przeprowadzenie wykazało szczególne zaangażowanie i samodzielność Związku Walki Młodych.

6. BEZPOŚREDNIA WALKA Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ

Z chwilą przekazania władzy administracji polskiej przez wojenne komendantury radzieckie (oficjalnie 28 maja 1945 roku) i wycofania wojsk radzieckich, na terenie województwa zaczęły grasować bandy. Działalność ich koncentrowała się głównie w powiatach granicznych z województwem białostockim (piski) i warszawskim (nidzicki, szczycieński)¹⁷⁰. Ogółem w 1945 roku istniały 24 reakcyjne grupy, w 1946 roku 18 band i 20 luźnych grup o nieustalonym profilu politycznym. Ich działalność nasiliła się w okresie poprzedzającym referendum i, jak wspomniano, wywarła wpływ na nastroje miejscowej ludności, szczególnie wiejskiej, a pośrednio i na wynik referendum. W 1946 roku bandy dokonały 72 napałów na instytucje państwowe, 10 na lokale wyborcze i 115 na ludność cywilną. Napady łączyły się z rabunkiem. Zginęło 147 ludzi¹⁷¹. Wśród poległych w walce o władzę ludową w granicach ówczesnego województwa olsztyńskiego widnieją nazwiska 4 zetwumowców. W kartotece zweryfikowanych poległych w walce o władzę ludową na Warmii i Mazurach figuruje 156 nazwisk, w tym 66 osób, które nie przekroczyły 25 roku życia¹⁷². Oto polegli zetwumowcy:

¹⁶⁹ AKWO, 1 VII/14, Sprawozdanie z pracy organizacyjnej Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za I, II, III 1946; CAKC, 390/34, Sprawozdanie miesięczne Komitetu Wojewódzkiego OMTUR za VIII i IX 1947.

¹⁷⁰ WAPO, Wyd. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124, Sprawozdanie sytuacyjne za I 1946.

¹⁷¹ E. Wojnowski, op. cit., wyd. II, ss. 128—140, oraz kartoteka weryfikacyjna poległych w walce o władzę ludową na Mazurach i Warmii (AKWO, Kartoteka Weryfikacja poległych w walce o władzę ludową na Warmii i Mazurach, dalej Kartoteka).

¹⁷² Jeszcze po wyborach do Sejmu Ustawodawczego panowało wśród repatriantów i przesiedleńców duże zaniepokojenie, spowodowane propagandą o mającym nastąpić powrocie 30 tys. rodzin niemieckich z angielskiej strefy okupacyjnej. Nasiliły się także napady band, rabusiów i koniokradów dokonywane z bronią w rękę. Najgorzej przedstawiała się sytuacja w powiatach południowych. W dodatku w po-

Lucja An a t o l a k, pseud. „Kazia”, urodzona 26 listopada 1924 roku. Pochodziła z Błonia pod Warszawą, sekretarka Urzędu Gminnego w Pietraszewie, powiat lidzbarski. Uprowadzona została 28 grudnia 1946 roku z lokalu komisji wyborczej w Urzędzie Gminnym w powiecie iławskim do wsi Kot, powiat nidzicki, gdzie zmasakrowaną i skrępowaną drutem kolczastym zastrzelili i porzucili w lesie członkowie bandy „Tygrysa” z podziemnej organizacji „Wolność i Niepodległość”. Manifestacyjny pogrzeb odbył się 12 stycznia 1947 roku w Olsztynie z udziałem przedstawicieli Związku Walki Młodych, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Związku Młodzieży Demokratycznej, partii politycznych, związków zawodowych, przedstawicieli wojska, milicji i Urzędu Bezpieczeństwa. Pogrzeb zgromadził tłumy ludzi. Brali w nim również udział chłopci, którzy zjechali na odbywający się w Olsztynie wojewódzki wiec chłopski. Zamordowana była aktywistką Związku Walki Młodych i słuchaczką szkoły partyjnej Polskiej Partii Robotniczej¹⁷³.

Zbigniew B a n k o w s k i, pracownik Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych w Olsztynie i Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej. Zginął 11 maja 1946 roku we wsi Łyna, powiat nidzicki. Miał 25 lat. Pochowany w Olsztynie. W pogrzebie uczestniczyli przedstawiciele Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej i organizacji młodzieżowych¹⁷⁴.

Henryk W e s o ł o w s k i. Pochodził ze Strzelna w województwie bydgoskim. Był członkiem Związku Walki Młodych, referentem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Nowym Mieście. Wpadł w zasadzkę bandy „Ballego” i zginął w Kowalikach 18 czerwca 1946 roku. Miał 20 lat.

Edmund Ż u c h o w s k i. Pochodził z powiatu przasnyskiego. Był członkiem Związku Walki Młodych i Polskiej Partii Robotniczej, pracował w Gminnej Radzie Narodowej w Wielbarku, powiat szczycieński. Podczas powrotu z zebrania w Mąćcach koło Wielbarka został napadnięty przez bandę i zastrzelony 10 grudnia 1946 roku. Miał 19 lat¹⁷⁵.

Pośród wymienionych, dwie osoby zginęły przed referendum i dwie przed wyborami. Wypadki miały miejsce w powiatach na pograniczu województwa warszawskiego.

wiatach zasiedlonych przez autochtonów trwały zatargi między ludnością napływową a mazurską; prace polowe były zaniedbane, bo osadnicy nie chcieli obrabiać gospodarstw, które miały być zwrócone Mazurom. Stan bezpieczeństwa w 1947 r. uległ poprawie, aczkolwiek był ciągle niezadowolający i wpływał na nastroje ludności (WAPO, Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124, Sprawozdanie sytuacyjne Wydziału Społeczno-Politycznego za XII 1947; WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Ostródzie do 31 XI 1946; AAN, MZO, t. 189, Sprawozdanie miesięczne za IX 1946).

¹⁷³ AKWO, *Kartoteka*; WAPO, WIP, 265/II/2, Sprawozdanie specjalne Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, 13 I 1947; J. Szymański, *Niektóre problemy z działalności ZWM na Warmii i Mazurach*, w: *PPR na Warmii i Mazurach*, s. 42; CAKC, 295/VII-136, Sprawozdanie z akcji przedwyborczej.

¹⁷⁴ AKWO, *Kartoteka* oraz wspomnienia Z. Fibicha na sesji naukowej w Olsztynie 15–16 IV 1967, Głos w dyskusji. stenogram, s. 128.

¹⁷⁵ AKWO, *Kartoteka*.

Obok tej formy terroru, stosowano inne, na przykład demolowanie lokali (w połowie 1946 roku nieznanymi osobnikami zdemolowali świetlicę Związku Walki Młodych w Braniewie) czy napady na lokale komisji wyborczych, porywanie lub zabójstwa pracowników administracji i partii¹⁷⁶. Terroryzowana ludność w całym kraju samorzutnie organizowała grupy samoobrony, które współpracowały z milicją i zostały oficjalnie uznane 21 lutego 1946 roku jako Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej¹⁷⁷. Do walki z bandami przystąpiła również olsztyńska młodzież zrzeszona. Z uwagi na brak bezpieczeństwa do Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie napływały podania o uzyskanie zezwoleń na broń dla pracowników Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych udających się w teren czy prowadzących szkolenie młodzieży¹⁷⁸.

Aktyw wojewódzki na konferencji zorganizowanej 29 października 1946 roku zobowiązał się do wzięcia udziału w likwidowaniu band leśnych wspólnie z organami Urzędu Bezpieczeństwa i milicji. „Wzywamy młodzież całej Polski, zgrupowaną w ZWM i bratnich organizacjach młodzieżowych, do współdziałania z organami bezpieczeństwa w likwidowaniu zbrodniczych band, do masowego wstępowania w szeregi ORMO, aby bronić demokracji ludowej w Polsce, spokoju i życia” — głosiła zredagowana wówczas rezolucja¹⁷⁹, wyprzedzając postanowienia Plenum Zarządu Głównego Związku Walki Młodych (4–5 XI 1946) skierowane do całej demokratycznej młodzieży¹⁸⁰.

Udział organizacji olsztyńskich w szeregach Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, zwłaszcza w czasie referendum i wyborów, był największy w skali kraju, przy czym wzrost procentowy od referendum do wyborów wynosił ponad 25⁰/₀¹⁸¹. W powiecie braniewskim, jeśli dać wiarę wspomnieniom, było aż 90⁰/₀ zetwumowców w szeregach Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, w tym również dziewczęta, które zorganizowały drużynę kobiecą¹⁸². Popularne było hasło „każdy, kto czuje się godnym ZWM-owcem — powinien być w szeregach ORMO”¹⁸³. W województwie olsztyńskim było ono naprawdę realizowane i nie stanowiło jedynie sloganu politycznego, o czym świadczy czynne zaangażowanie młodzieży w przygotowaniach do referendum i wyborów. W grudniu 1946

¹⁷⁶ WAPO, WIP, 265/II/2; WAPO, Wydz. Społ.-Polit. Urzędu Wojewódzkiego, t. 124, Sprawozdanie do Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, Braniewo, 26 IX 1946; Sprawozdanie sytuacyjne za XII 1947; Pismo do Ministerstwa Informacji i Propagandy w Warszawie, Olsztyn, 22 I 1947.

¹⁷⁷ PPR na Warmii i Mazurach, s. 43.

¹⁷⁸ AKWO, 1/VII/46, 43/IV/1, Pisma z 18 II 1946 i 10 IV 1946, Protokół posiedzenia Prezydium Zarządu Wojewódzkiego ZWM, 18 IV 1948. To ostatnie podanie załatwiono odmownie.

¹⁷⁹ AKWO, 1/VII/14, Rezolucja uchwalona na konferencji aktywu wojewódzkiego ZMW 29 X 1946.

¹⁸⁰ Walka Młodych, 1947, nr 3 z 12 I.

¹⁸¹ R. Halaba, C. Kozłowski, *Udział ZWM w przeobrażeniach społeczno-ustrojowych i utrwalaniu władzy ludowej w latach 1944–1948*, w: *Walka młodych pokoleń*, Warszawa 1965, s. 454; CAKC, 295/IX-398, Sprawozdanie z działalności ZWM za I 1947.

¹⁸² W. Póchlópkówna-Bystrek, op. cit., ss. 52 n.

¹⁸³ AKWO, 43/VI/15, Protokół zebrania ZWM w Ostródzie 15 XI 1946.

roku do Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej należało 400 zetwumowców, w sierpniu 1947 roku — 305, w listopadzie 1947 — 506 i w kwietniu 1948 roku — 526 członków tej organizacji¹⁸⁴.

Stosunek Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego do Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej był pozytywny, ale efekty współpracy niewielkie¹⁸⁵. „Wici” natomiast, aczkolwiek zdecydowanie potępiały działalność podziemia, zasłaniały się hasłem typu: „wychowanie młodzieży w duchu umiłowania prawdy, wielkich idei narodowych i ogólnoludzkich oraz nieustępliwej walce ideowej i organizacyjnej o prawdziwie demokratyczny kształt życia narodowego”¹⁸⁶. Kiedy jednak komendant Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej zwrócił się do nich z propozycją zaciągu, Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Wiejskiej uzależnił odpowiedź od decyzji Zarządu Głównego, zrzekając się w ten sposób odpowiedzialności. Zdaniem Zarządu Wojewódzkiego członkowie mogliby wstępować do Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, gdyby istniała pewność, że służyć ono będzie tylko celom utrzymania porządku i bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości, a nie będzie formą milicji politycznej¹⁸⁷. Z przytoczonych faktów wynika, że „Wici” w województwie olsztyńskim jako organizacja młodzieżowa nie odegrały większej roli politycznej.

Przedstawiciele Związku Młodzieży Demokratycznej i Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego aktywnie uczestniczyli w czerwcu 1946 roku w posiedzeniach i pracach Wydziału Organizacyjnego i Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, przeciwdziałając zjawisku szabru i antagonizmom narodowościowym¹⁸⁸.

Młodzież olsztyńska akcentowała swój stosunek do problemów politycznych także w inny sposób, a mianowicie biorąc liczny udział w kampanii potępiającej stuttgardzkie wystąpienie Byrnesa¹⁸⁹, zrywając afisze rozklejane przez podziemie, usuwając hitlerowskie krzyże malowane w miejscach publicznych¹⁹⁰. Udział w uroczystościach państwowych z okazji Święta Odrodzenia Polski, rocznicy Września, Konstytucji 3 Maja,

¹⁸⁴ CAKC, 295/XI-397, Sprawozdanie z działalności ZWM w XII 1946; AKWO, 1/III/14, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM za VIII 1947; AKWO, 1/III/14: CAKC, 295/IX-399, Ankieta statystyczna ZWM za XI 1947; AKWO, 43/IV/6, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM do Zarządu Głównego ZWM w Warszawie, 7 XI 1947; CAKC, 295/IX-399, Ankieta sprawozdawcza Zarządu Głównego ZWM za I kwartał 1948 r.

¹⁸⁵ AKWO, 1/VI/13, Działalność Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, lata 1947—1948.

¹⁸⁶ S. Jarecka-Kimłowska, op. cit., ss. 116 n.

¹⁸⁷ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego, RM-79, Protokół posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego MZMW, 15 VI 1946.

¹⁸⁸ WAPO, PWRN II/91/30/856, t. 125, Sprawozdanie z lustracji kierowników urzędów niezespołonych, Olsztyn, 22 VI 1946.

¹⁸⁹ W kampanii potępiającej wystąpienie sekretarza Stanu USA J. Byrnesa 6 IX 1946 w Stuttgarcie, w którym zaatakował polskie granice zachodnie, wzięło udział ponad 2 tys. samych zetwumowców i młodzież z innych organizacji (CAKC, 295/IX-397, Sprawozdanie z działalności ZWM za IX 1946 i X 1946).

¹⁹⁰ AKWO, 43/IV/1, Fakty miały miejsce w Iławie, gdzie walkę z tego typu wrogą propagandą prowadził ZWM i OMTUR (Protokół posiedzenia Prezydium Zarządu Wojewódzkiego ZWM z 7 V 1948).

Dnia Zwycięstwa czy 1 Maja wymieniany jest w wielu sprawozdaniach organizacyjnych, przy czym poszczególne związki młodzieżowe brały w nich udział w swoich grupach organizacyjnych, bądź międzyorganizacyjnych, jak na przykład w obchodach pierwszomajowych w Olsztynie w 1946 roku oraz niektórych powiatach i Olsztynie w 1947 roku¹⁹¹.

Zapewne chęcią przeżycia przygody, jak i emocjonalnym zaangażowaniem w sprawy polityczne tłumaczyć należy wysłany w styczniu 1948 roku list członków koła miejskiego Związku Walki Młodych w Olsztynie do Zarządu Głównego Związku Walki Młodych, z prośbą ułatwienia wyjazdu do Grecji i wstąpienia do demokratycznej armii gen. Markosa. W odpowiedzi Zarząd Główny wyjaśnił, że żadna polska organizacja nie wysyła ochotników do Grecji, bowiem nie tworzy się tam brygad międzynarodowych. Bohaterem można zostać nie tylko walcząc w górach Grecji — pisano słusznie — ale solidnie pracując nad odbudową kraju, podniesieniem wydajności pracy, walcząc ze spekulacją, elektryfikując kraj, dobrze się ucząc. „Obowiązkiem polskiej młodzieży jest walka o wolność i demokrację przez budowę siły naszego demokratycznego państwa”¹⁹². Tę prawdę starały się realizować organizacje młodzieżowe, chociaż część członków jeszcze uważała, że o demokrację walczy się z bronią w rękę.

7. PRÓBA OCENY DZIAŁALNOŚCI POLITYCZNEJ

Życie polityczne regionu koncentrowało się przede wszystkim w Olsztynie. Im dalej od stolicy województwa, tym teren był bardziej zaniedbany organizacyjnie¹⁹³. Współpraca partii politycznych i organizacji młodzieżowych na szczeblu powiatów i gmin więcej zależała od indywidualnego podejścia poszczególnych przedstawicieli zarządów niż ogólnej linii politycznej partii czy organizacji młodzieżowej, bowiem „patriotyzm podwórkowy” przysłał czasem istotę współpracy¹⁹⁴.

Młodzież wywierała pewien wpływ na sprawy regionu przez swoich reprezentantów w radach narodowych różnych szczebli, zasiadała także w wojewódzkim Kolegium Propagandowym, gdzie reprezentowana była

¹⁹¹ CAKC, 406/71 i 295/IX-398, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM z uroczystości 1 Maja 1946 r. W 1946 r. w Olsztyńskim udział w manifestacji pierwszomajowej wzięło 757 zetwumowców, 186 omturowców, 220 harcerzy i 6 członków ZMD. W niektórych powiatach z uwagi na brak bezpieczeństwa, uroczystość się nie odbyła (np. w giżyckim, bartoszyckim, mrągowskim), w Olsztynie zaś pochód był niewielki, bowiem duża część młodzieży zrzeszonej pełniła funkcje w Milicji Obywatelskiej, Urzędzie Bezpieczeństwa i Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej.

¹⁹² CAKC, 406/71, List Zarządu Głównego ZWM do członków Koła Miejskiego w Olsztynie, Warszawa, 11 II 1948.

¹⁹³ AKWO, 45/VI/2, Protokoły podróży służbowych instruktorów wojewódzkich OMTUR w Olsztynie z IV 1948; AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za IX 1947 i III 1948.

¹⁹⁴ AKWO, 43/IV/1, Protokół posiedzenia Prezydium Zarządu Wojewódzkiego ZWM, 3 V 1948 i 21 V 1948; AKWO, 1/VII/13, Protokół posiedzenia zespołu partyjnego KW PPR do spraw młodzieżowych, 13 V 1948; Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego, RM-59, Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Delegatów ZMW RP „Wici”, 20—21 VI 1948.

przez Organizację Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, i w powiatowych kolegiach propagandowych¹⁹⁵. Już w końcu 1945 roku w Mazurskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej organizację młodzieżową dysponowały 5 mandatami z ogólnej liczby 100 mandatów¹⁹⁶. W październiku 1946 roku radnymi w miastach, powiatach i gromadach było 31 zetwumowców i 6 członków Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego¹⁹⁷. Dane są niepełne, w dodatku liczby nie figurują w ankiecie sprawozdawczej Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej za październik 1946 roku. Prawdopodobnie młodzież wliczona została do grona radnych — członków partii politycznych. W końcu 1947 roku zasiadało w radach 18 członków Związku Walki Młodych, 10 przedstawicieli „Wici”, 24 Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i 3 członków Związku Młodzieży Demokratycznej¹⁹⁸.

Nawiązując do wzajemnych stosunków między partiami politycznymi a organizacjami młodzieżowymi stwierdzić należy, że Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej i komitety powiatowe interesowały się sprawami Związku, były jednak zaabsorbowane przede wszystkim własnymi sprawami o szerszym zasięgu. W początkach działalności partii i organizacji współpraca przejawiała się przede wszystkim w kontaktach indywidualnych, zebraniach, referatach. I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego sam, lub delegując osobę kompetentną, wygłaszał odczyty dla aktywów Związku Walki Młodych. Jeśli organizacja miała kłopoty w terenie lub urzędach, partia interweniowała. Chęć współpracy była z obu stron duża, lecz owocniejsza byłaby wtedy, gdyby istniał dobrze wyszkolony aktyw młodzieżowy, gdyby Polska Partia Robotnicza mogła udzielić efektywniejszej pomocy finansowej, przede wszystkim w zakresie funduszków, aprowizacji, transportu i łączności — jak przewidywała uchwała Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej w sprawie pomocy dla Związku Walki Młodych z czerwca 1945 roku¹⁹⁹. Chcąc wzmocnić szereg Związku i wpłynąć na jakość pracy organizacji, Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej uznał, iż wszyscy pepeerowcy do 21 roku życia winni aktywnie pracować w Związku Walki Młodych, a partyjni

¹⁹⁵ WAPO, WIP, 265/II/18, Protokół posiedzenia Wojewódzkiego Kolegium Propagandy, 14 X 1946.

¹⁹⁶ Wiadomości Mazurskie, 1945, nr z 15 XII, s. 1 oraz CAKC, 415/36, Sprawozdanie Okręgowego Komitetu Wykonawczego ZMD w Olsztynie do Centralnego Komitetu Wykonawczego ZMD za 1947 r. W utworzonej 28 XII 1945 Wojewódzkiej Radzie Narodowej na 100 członków było 5 przedstawicieli organizacji młodzieżowych.

¹⁹⁷ AKWO, 44/V/1, Protokół posiedzenia Komitetu Porozumiewawczego Organizacji Młodzieżowych 16 I 1947; AKWO, 1/VI/1, Ankieta sprawozdawcza KW PPR w Olsztynie do KC PPR; AKWO, 44/VI/5, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZWM do Zarządu Głównego ZWM za XII 1946; AKWO, 44/II/1, Protokół posiedzenia Komitetu Porozumiewawczego Organizacji Młodzieżowych, 16 I 1947.

¹⁹⁸ CAKC, 295/IX-399, Ankieta organizacji pracy ZWM za XI 1947; CAKC, 415/36, Sprawozdanie Okręgowego Komitetu Wykonawczego ZMD za 1947 r.; CAKC, 390/34, Sprawozdanie miesięczne Komitetu Wojewódzkiego OMTUR za XI 1947; CAKC, 414/45, Sprawozdanie organizacyjne za IV kwartał 1947 r. (dotyczy „Wici”).

¹⁹⁹ AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie z pracy organizacyjnej Zarządu Wojewódzkiego ZWM w Olsztynie za III 1946. Uchwała KC PPR z VI 1945 przewidywała udzielenie wszelkiego możliwego poparcia i pomocy materialnej.

opiekunowie kół Związku powinni pracować aktywniej²⁰⁰. Zalecenie to wykonano tylko częściowo, opiekunowie zaś „ograniczali się często li tylko do wydawania poleceń, nie przekonywując jednak, dlaczego jest ono słuszne”²⁰¹. Ze swej strony Zarząd Wojewódzki Związku Walki Młodych uważał, że każdy przewodniczący Związku winien wchodzić w skład egzekutywy odpowiedniego komitetu partyjnego²⁰², aby tym samym obie strony ściśle ze sobą współpracowały i rozumiały swoje problemy.

Mazurskie „Wici” stosowały się do ogólnej linii Zarządu Głównego Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, starając się zarazem o zachowanie „postawy niezależnej i czynnej”²⁰³. Podkreślały swoją niezależność i apolityczność. Były powiązane personalnie ze Stronnictwem Ludowym, szczególnie w 1948 roku, gdy cały Zarząd Wojewódzki „Wici” należał do Stronnictwa, a prezes i wiceprezes partii należeli do komisji rewizyjnej Związku²⁰⁴. Tak więc, po przewyciężeniu załamania spowodowanego rozbięciem ruchu ludowego w 1946 roku i wpływami Polskiego Stronnictwa Ludowego, przeprowadzenie demokratyzacji Związku w marcu 1947 roku zdecydowało o pomyślniejszym jego rozwoju i osiągnięciach, głównie na polu kulturalno-oświatowym²⁰⁵. W życiu politycznym sensu stricto jako organizacja udziału nie wzięły, zaskaniając się najczęściej decyzjami Zarządu Głównego, jednak nie broniły swym członkom działalności indywidualnej. Współpraca ze Stronnictwem Ludowym, mimo początkowych, wspomnianych już obaw, rozwinęła się od kwietnia 1947 roku. Z pomocy Stronnictwa Ludowego korzystano szczególnie w powiatach, gdzie sekretariaty Stronnictwa spełniały rolę łącznika między Zarządami Wojewódzkim „Wici” a kołami²⁰⁶.

Ocena politycznej działalności olsztyńskiej Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego jest trudna z uwagi na szczupłą bazę źródłową. Wydaje się, że jej młodzież dała spory wkład w ogólny wysiłek społeczeństwa w umacnianiu władzy ludowej. Organ prasowy Organizacji „Młodzi Idą” oceniając polityczną działalność Organizacji w połowie 1946 roku stwierdził, że „poświęcenie i praca OMTUR na terenie woj. mazurskiego zasługują na specjalne wyróżnienie wśród całej młodzieży demokratycznej”²⁰⁷, co przy nieco entuzjastycznym stylu ówczesnej prasy zawiera jednak część prawdy. Przed zjednoczeniem ruchu

²⁰⁰ AKWO, 1/IV/1, Protokół posiedzenia rozszerzonej Egzekutywy KW PPR w Olsztynie, 18 II 1947, s. 3.

²⁰¹ AKWO, 1/VII/14, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego ZWM za IX 1947, s. 4.

²⁰² AKWO, 43/IV/1, Protokół posiedzenia Prezydium Zarządu Wojewódzkiego ZWM, 7 V 1948.

²⁰³ Wici, 1947, nr 3.

²⁰⁴ AKWO, 44/IV/7, Lista aktywu wojewódzkiego „Wici” z 28 VI 1948.

²⁰⁵ Z. Lietz, *Wkład ruchu ludowego w rozwój kultury na Warmii i Mazurach w latach 1945—1950*, w: *Ruch ludowy na Ziemiach Zachodnich i Północnych w Polsce Ludowej*, Warszawa 1972, ss. 449—459; K. Nowosielska, *Śladami trudnej drogi*, Pokolenia, 1974, nr 1, ss. 64—105.

²⁰⁶ AKWO, 44/I/1, Sprawozdanie Wojewódzkiego Zarządu ZWM „Wici” w woj. olsztyńskim za okres 20 IV 1947 — 31 V 1948.

²⁰⁷ Młodzi Idą, 1946; 1947, nr 23.

młodzieżowego Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego współpracowała szczególnie ze Związkiem Walki Młodych; zdawało się, że członkowie Związku pracowali równocześnie w Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, będąc także członkami Polskiej Partii Robotniczej²⁰⁸. 20 sierpnia 1947 roku w Warszawie Związek Walki Młodych i Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego zawarły umowę o jedności działania pod wpływem wcześniejszych sugestii jednolitifrontowej umowy między Polską Partią Robotniczą a Polską Partią Socjalistyczną²⁰⁹. Umowę o współpracy na terenie Olsztyńskiego podpisano 5 października 1947 roku²¹⁰. Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego na terenie Olsztyna była okresowo pod wpływami Związku Walki Młodych, podporządkowując się mu biernie z początkiem 1948 roku. W terenie wykazywała większą samodzielność²¹¹.

Między Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego a Polską Partią Socjalistyczną w latach 1946—1947 istniała więź organizacyjna, w sumie oceniana pozytywnie przez Komitet Wojewódzki Organizacji. Po wyborach styczniowych w 1947 roku Polska Partia Socjalistyczna nie wykazała się większą działalnością, koncentrując wysiłki na zespoleniu z Polską Partią Robotniczą i szkoleniu aktywistów²¹². W okresie tym zainteresowanie własną młodzieżą osłabło, wywołując zaniepokojenie i skargi Organizacji Młodzieży.

Związek Młodzieży Demokratycznej był nieliczny, jego członkowie skupiali się głównie w Olsztynie, praktycznie biorąc wszyscy mogli znać się osobiście. Na zebraniach Stronnictwa Demokratycznego czy Związku Młodzieży Demokratycznej spotykali się przedstawiciele Związku i Stronnictwa. Związek brał udział w życiu politycznym, aczkolwiek jego niewielka liczebność determinowała efekty działalności. Zaangażowania młodzieży w działalność partyjną nie należy rozumieć jako rezygnacji z własnej samodzielności. Jedynie Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego konsekwentnie podkreślała, iż stanowi „przyszłe kadry PPS”, jest „jej ramieniem na odcinku młodzieżowym”, „młoda Partia” i „walczy niezmiennie pod sztandarami PPS”²¹³.

„Wici” stwierdziły kategorycznie w 1947 roku: „nie byliśmy, ani nie jesteśmy przybudówką żadnej partii politycznej”, „decyzje zapadały u nas w lokalu związkowym i były podejmowane w myśl interesów nie tej czy

²⁰⁸ CAKC, 390/34, Protokół posiedzenia Plenum Komitetu Wojewódzkiego OMTUR w Olsztynie, 24 V 1948.

²⁰⁹ C. Kozłowski, *Umowa o jedności*, s. 24.

²¹⁰ AKWO, 43/VI/3, I wojewódzka odprawa aktywu ZWM — OMTUR województwa mazursko-warmińskiego, 5 X 1947 r.

²¹¹ AKWO, 43/VIII/1, Protokół seminarium w dn. 8—10 II 1948 w Zarządzie Wojewódzkim ZWM w Olsztynie.

²¹² AAN, MZO, t. 188, Sprawozdanie sytuacyjne za II kwartał 1948.

²¹³ L. Motyka, *Nasze zadania*, Młodzi Ida, 1947, nr 28; *Pod sztandarami PPS do nowej Polski*, ibidem, 1945, nr 24; *Jesteśmy młodzieżą PPS*, ibidem, 1946, nr 16; *Młoda Polska — młoda Partia — to Wy*, ibidem, 1947, nr 3; *OMTUR-owcy obradują*, Wici, 1947, nr 26—27.

innej partii politycznej, ale w imię interesów naszego Związku", „nie jesteśmy organizacją stanowiącą przedsiónek partii politycznej”²¹⁴.

Związek Walki Młodych uważał, że Polska Partia Robotnicza była dlań jedynie siłą ideologiczną i moralną, która wskazała drogę i pomogła w stworzeniu Związku. W zamyśle tym nie tkwiło „zrobienie ze Związku swojej organizacji partyjnej”. Partia udzielając rad i wskazówek nie chciała krępować samodzielności Związku uważając, że młodzież w swojej organizacji sama winna się wychować na świadomych, postępowych i kulturalnych ludzi czynu, a tym samym pełnowartościowych obywateli Polski Ludowej²¹⁵.

Efekty wpływu ideologicznego i powiązań partii z aktywnym organizacjami młodzieżowymi uwidoczniły się na przykładzie pierwszego Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Polskiej i zarządów powiatowych Związku²¹⁶: na 25 członków Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Polskiej w Olsztynie, tylko 2 osoby (pełniły funkcje techniczne) nie należały równocześnie do partii i organizacji młodzieżowej. Z byłego Związku Walki Młodych w Polskiej Partii Robotniczej znalazło się 9 osób; z byłej Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Polskiej Partii Socjalistycznej — 7; z „Wici” w Stronnictwie Ludowym — 7 osób.

W zarządach powiatowych Związku Młodzieży Polskiej na 101 osób z byłych organizacji młodzieżowych w szeregach partii było: ze Związku Walki Młodych — 34 osoby; z Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego — 24 osoby; z „Wici” — 18 osób; ze Związku Młodzieży Demokratycznej — 1 osoba. Nie podano przynależności partyjnej pozostałych 24 osób — komendantów Służby Polsce i przedstawicieli Wojska Polskiego.

Na terenie województwa w połowie 1948 roku było, jak wspomniano, 63 tys. młodzieży w wieku 16—24 lat, w całym kraju — 4,3 mln. Młodzieży zrzeszonej (pomijam tu Związek Harcerstwa Polskiego) w Olsztynie było nieco ponad 11 tys., w Polsce ogółem — 752 tys.²¹⁷. Zatem procent młodzieży zrzeszonej w województwie nie odbiegał od przeciętnej krajowej i wynosił 17%. Świadczy to korzystnie o świadomości politycznej młodzieży Warmii i Mazur, o jej zaangażowaniu w sprawę regionu. Jeśli nawet organizacje te nie były masowe, to przyczyn szukać należy w zróżnicowaniu społeczeństwa, obiektywnych trudnościach natury organizacyjnej (kadry, finanse, komunikacja i łączność, migracje) i braku jednolitego modelu związku młodzieżowego.

W działalności politycznej omawianych czterech organizacji charakte-

²¹⁴ Sprawozdanie Zarządu Głównego „Wici” za okres 11 XII 1945 — 15 IV 1947, Wici, 1947, nr 20—21; S. Ignar, *Wpływ ruchu młodzieży wiejskiej na przeobrażenia warstwy chłopskiej*, ibidem, 1947, nr 22.

²¹⁵ CAKC, 295/VII-135, Materiały I Zjazdu ZWM 6—7 XII 1947.

²¹⁶ Obliczenia własne na podstawie „Skład Zarządu Wojewódzkiego ZMP i zarządów powiatowych ZMP” (AKWO, 1/VII/14).

²¹⁷ Liczbę młodzieży podają za C. Kozłowski, *ZMP — początki*, ss. 28 i 41, aneks 3. Procent młodzieży w szeregach organizacji postępowych w VI 1948 r. wynosił 15 (wg stenogramu z Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Delegatów ZWM RP „Wici”, 20—21 VI 1948, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego, RM-59).

rystyczne było zaangażowanie w bezpośrednią walkę o utrwalenie ustroju i bezpieczeństwa w szeregach Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, gdzie Olsztyńskie było przykładem dla całej młodzieży polskiej.

W szkicu pominięto pomoc organizacji młodzieżowych w zasiedlaniu regionu i jego zagospodarowaniu, w rozwiązywaniu problemów młodzieży miejscowego pochodzenia oraz zasługi w dziedzinie oświatowo-kulturalnej, chociaż one również służyły faktycznemu przywróceniu Warmii i Mazur Polsce i były swoistą formą działalności politycznej.

DER ANTEIL DER JUGENDORGANISATIONEN AN DEM POLITISCHEN LEBEN ERMLANDS UND MASURENS IN DEN JAHREN 1945—1948

Zusammenfassung

Die vorliegende Skizze stellt den Versuch dar, die Rolle der Jugendorganisationen: des Jugendkampfverbandes (Związek Walki Młodych, kommunistisch), des Masurischen Bauernjugendverbandes „Kampfprud“ (Mazurski Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici“, linksagrarisches), der Jugendorganisation des Arbeiterhochschulverbandes (Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, sozialistisch), sowie des Demokratischen Jugendverbandes (Związek Młodzieży Demokratycznej, linksbürgerlich-demokratisch) bei der Festigung der Volksmacht in Ermland und Masuren in den Jahren 1945—1948 zu untersuchen. Die Vfn. behandelt dieses Problem unter Berücksichtigung der demographischen Merkmale dieser Region, der Entwicklung einzelner Jugendorganisationen sowie der gegenseitigen Beziehungen zwischen den politischen Parteien und den Jugendorganisationen. Es wird die Teilnahme der organisierten Jugend an den Vorbereitungen für die entscheidenden politischen Kampagnen behandelt, d.h. für die Volksabstimmung am 30. Juni 1946 und für die Sejm-Wahlen am 19. Januar 1947. Auch die Beteiligung an dem bewaffneten Kampf für die Festigung der demokratischen Macht wird dargestellt.

Die progressivste der erwähnten Organisationen war der Jugendkampfverband, der am Tage der Vereinigung der Polnischen Jugendbewegung (22. Juli 1948) 6866 Mitglieder zählte. Er vereinigte die Jugend aller gesellschaftlichen Kreise. Wegen des vorwiegend landwirtschaftlichen Charakters der Wojewodschaft Olsztyn (Allenstein), bildete die bäuerliche Jugend in der Mitte des Jahres 1948 sogar 58 Prozent aller Mitglieder, wobei auf die Arbeiter 16 Prozent, auf die Schuljunge 5 Prozent und auf die in Büros und Dienststellen beschäftigten Jugendlichen 10 Prozent entfielen. Diese soziale Zusammensetzung hatte es zur Folge, daß die Wojewodschaftsleitung des Jugendkampfverbandes über die gesamte Zeit ihres Bestehens an ernsthaftem Mangel an Kader litt und ihre Aktivisten aus der zahlenmäßig kleinen Gruppe der politisch mehr bewußten und intellektuell höherstehenden Oberschüler und jungen Arbeiter bezog. Die Kaderprobleme gehörten zu den wichtigsten Mängeln aller Jugendorganisationen, die ihre gesamte Tätigkeit belasteten.

Der Masurische Bauernjugendverband „Kampfprud“ ist früher als der Jugendkampfverband entstanden, und zwar am 17. April 1945. Die Jugendorganisation des Arbeiterhochschulverbandes entstand im Herbst 1945 und der Demokratische Jugendverband im Dezember 1945. Die beiden erstgenannten Organisationen hatten vor der Vereinigung im Juli 1948 eine annähernd gleich große Mitgliederzahl: der „Kampfprud“ 1935, die JODAHV 1923. Der Demokratische Jugendverband hatte nur 120 Mitglieder und beschränkte sich auf Olsztyn und Biskupiec (Bischofsburg).

Der Bauernjugendverband in Masuren setzte sich zu 70 Prozent aus der Bauernjugend zusammen (dabei vereinigten einige Zirkel in Ermland größtenteils die einheimische (autochthone) Jugend); den Rest bildeten die Büro- und Handel-

sangestellten (20 Prozent) und die Schuljugend (rund 9 Prozent). Sein Hauptaugenmerk widmete er vor allem der kulturellen und bildenden Tätigkeit. Er half den staatlichen Dienststellen bei der Bewirtschaftung und Besiedlung der Region. In der eigentlichen politischen Tätigkeit trat er hinter dem Jugendkampfverband zurück. Er betonte seine Unabhängigkeit und seine apolitischen Ziele und nahm deswegen als Organisation an der unmittelbaren politischen Tätigkeit nicht teil.

In der Wojewodschaft Olsztyn gab es in der Mitte des Jahres 1948 63 000 Jugendliche im Alter von 16—24 Jahren, bei einer Gesamtbevölkerung von 544 500. Im ganzen Lande gab es 4,3 Millionen Jugendliche. Die vier erwähnten Jugendorganisationen umfaßten in Ermland und Masuren (Pfadfinderverband nicht mitgerechnet) über 11 000 Mitglieder, in ganz Polen 752 000. In der Wojewodschaft Olsztyn befanden sich 15 Prozent der Jugend in den Jugendorganisationen, in ganz Polen waren es 17 Prozent.

Eine besondere Rolle in der politischen Tätigkeit spielte der Jugendkampfverband, der neben seiner kulturellen und allgemeinbildenden, sowie wirtschaftlichen Tätigkeit, den Nachdruck auf die Hebung des ideologischen Niveaus seiner Mitglieder und auf ihre aktive Beteiligung an gelegentlichen Veranstaltungen (Kundgebungen, Jahrestage u. dgl.) und an politischen Kampagnen, insbesondere anlässlich der Volksabstimmung und der Sejm-Wahlen, legte. Einige Mitglieder des Jugendkampfverbandes mußten ihre Aktivistentätigkeit mit dem Leben bezahlen, wie z.B. die zweiundzwanzigjährige Lucja Anatolak, die bestialisch ermordet wurde.

Die Jugendorganisationen hatten ihre Vertreter in dem Nationalrat der Wojewodschaft Olsztyn und bei den staatlichen Organen der auf dem Lande, sie beteiligten sich an der Propagandaarbeit auf Wojewodschafts- und Kreisebene, sowie kämpften mit der Waffe in der Hand für die Aufrechterhaltung der demokratischen Gesellschaftsordnung: als Mitglieder der Freiwilligen Reserve der Bürgermiliz (Volkspolizei) trugen sie zur Wiedereinführung der geregelten Lebensverhältnisse bei.

Das Engagement der erwähnten Jugendverbände an der unmittelbar politischen Tätigkeit wäre bedeutender gewesen, hätte es in Ermland und Masuren eine entsprechende Tradition gegeben. Zudem lernte das Gros der in der Wojewodschaft Olsztyn angesiedelten Jugendlichen hier überhaupt zum ersten Mal in ihrem Leben die Jugendorganisationen kennen, was zu einer gewissen Zurückhaltung, insbesondere bei der repatriierten Jugend führte. Es steht außer Zweifel, daß der Jugendkampfverband den größten Anteil am politischen Leben der Region hatte; er verfügte über ein allseitiges Programm, welches die Aktivierung aller Gruppen und Lebensbereiche der Jugend bezweckte.